

Archeologische basiskaart Gouda

M.J. Groenendijk

juni 2011

colofon

Dit is een uitgave van de afdeling Fysieke Leefomgeving,
dienst Beleid, gemeente Gouda.

<i>tekst</i>	M.J. Groenendijk
<i>afbeeldingen</i>	M.J. Groenendijk
<i>foto's:</i>	M.J. Groenendijk, Pim Mul, Oscar van der Wijk
<i>vormgeving</i>	Grafische Vormgeving gemeente Gouda
<i>druk</i>	Twigt Grafisch Facilitair bv

© gemeente Gouda, 2011

Overname van afbeeldingen is niet toegestaan zonder toestemming van de gemeente Gouda. Overname van teksten is alleen toegestaan met nadrukkelijke bronvermelding.

Dit rapport is gedrukt op papier afkomstig uit verantwoorde beheerde bossen.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Inleiding	7
2. Doel en status van de Basiskaart	9
3. Totstandkoming van de Archeologische Basiskaart 2011	11
4. Beschrijving van archeologische waarden en verwachtingen en hun beleid	13
5. Vrijstellingen en onderbouwing	21
6. De Basiskaart en het beleid in de praktijk	25
7. Onderhoud Basiskaart	29
Literatuurlijst	30
Bijlagen:	
• Bijlage 1: Toelichting AHN	32
• Bijlage 2: Resultaten onderzoek: discussie ontginningsassen.....	38
• Bijlage 3: Toelichting verschillende categorieën beleid	40
• Bijlage 4: Overzicht van wijzigingen ten opzichte van de ABK 2003	42
• Bijlage 5: Criteria archeologievriendelijk bouwen	44
• Bijlage 6: Archeologische waarde- en verwachtingskaart (losse bijlage)	
• Bijlage 7: Archeologische beleidskaart (losse bijlage)	

Samenvatting

In 2007 is de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMz) vastgesteld. Hiermee zijn de belangrijkste principes van het Europese Verdrag van Malta in wetgeving omgezet. De gemeente vervult op basis van die wetgeving een belangrijke rol in de archeologische monumentenzorg: ze moet zorgdragen voor een planologische inpassing van de archeologische waarden, met als doel deze te beschermen, zo mogelijk in situ, in de bodem. Het beste middel om dat te doen is het maken van een archeologische beleidskaart en het vaststellen van archeologisch beleid.

Gouda had al zo'n kaart: de Archeologische Basiskaart uit 2003 waarbij het archeologische beleid was vastgesteld met de Nota Cultuurhistorie, in 2005. Naar aanleiding van de nieuwe WAMz waren hierin wel enkele kleine wijzigingen nodig. Daarnaast zijn er de afgelopen jaren ruim 130 onderzoeken uitgevoerd in Gouda, die nieuwe inzichten in het Goudse bodemarchief hebben opgeleverd. Dat samen was de aanleiding om de Archeologische Basiskaart en het beleid te actualiseren.

De nieuwe Archeologische Basiskaart 2011 bestaat uit twee kaarten: een verwachtingskaart en een beleidskaart. Op deze kaarten staat aangegeven waar we in Gouda archeologische vondsten kunnen verwachten en welk beleid vervolgens voor die gebieden geldt. Doordat dit duidelijk in beeld is gebracht, is in een vroeg stadium van het ontwikkelingsproces al duidelijk waar en op welke wijze rekening gehouden moet worden met het bodemarchief. Op die manier kan dit bodemarchief worden meegenomen in de planvorming en is er dus normaliter geen sprake van vertraging of onverwachte extra kosten als gevolg van archeologische werkzaamheden. Ook kan worden gekeken of de archeologische resten in situ (in de bodem) bewaard kunnen blijven, door planaanpassing of door middel van een archeologievriendelijk bouwplan. Daarnaast kan met de actuele kaart worden voorkomen dat onderzoek wordt gedaan in gebieden waar dat niet nodig is.

De kaart en het bijbehorende beleid zijn vastgelegd in de Verordening inzake monumenten en archeologie.

1 Inleiding

Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMz)

In 2007 heeft de Nederlandse regering de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMz) vastgesteld. Deze wet was een vertaling van het Europese beleid op het gebied van archeologie: het verdrag van Malta of Valletta. Uitgangspunt van dat verdrag was dat er meer aandacht moet zijn voor het bodemarchief en de daarin aanwezige archeologische waarden en dat deze goed geborgd moeten worden.

Ieder land dat het verdrag heeft ondertekend, kon op eigen wijze de uitgangspunten van het verdrag opnemen in de wetgeving. Nederland heeft dat gedaan in de WAMz. Uitgangspunt van de WAMz is het beschermen van de archeologische waarden, zonder een grotere maatschappelijke last te veroorzaken dan nodig is.

De WAMz heeft vier belangrijke pijlers:

- Archeologische waarden moeten zo veel mogelijk in de bodem (in situ) worden bewaard.
- Archeologie moet tijdig worden meegenomen in de procedures van ruimtelijke planvorming.
- De verstoorder van het bodemarchief betaalt de kosten van archeologisch vooronderzoek en noodzakelijke volwaardige opgravingen.
- Gemeenten en provincies krijgen een belangrijke rol in de verankering van archeologie in hun ruimtelijke plannen en vergunningen.

Archeologische Basiskaart Gouda (ABK)

Voor de gemeenten is de belangrijkste verandering dat zij zelf verantwoordelijk zijn voor het archeologische beleid. Gouda was hier al op voorbereid: vooruitlopend op de nieuwe wet is in 2003 de Archeologische Basiskaart Gouda opgesteld. Op deze gecombineerde archeologische waarde-, verwachtings- en beleidskaart stond aangegeven waar in Gouda we archeologische vondsten kunnen verwachten en welk beleid vervolgens voor die gebieden geldt. De ABK 2003 was echter toe aan vernieuwing.

Van ABK 2003 naar ABK 2011

De Archeologische Basiskaart Gouda is vastgesteld in 2005, twee jaar voordat de WAMz werd vastgesteld. Bij vaststelling is afgesproken de kaart na 5 jaar te evalueren en zo nodig te actualiseren, afhankelijk van de inhoud van de uiteindelijke wet. De basis van de wet is onveranderd gebleven, dus daar hoeft ook in de Basiskaart niets aan veranderd te worden. De vier belangrijkste pijlers waren in Gouda al geborgd, en zijn nu enkel iets verfijnd. In feite wordt op bijna alle fronten het huidige Goudse archeologiebeleid, zoals opgenomen in de Nota Cultuurhistorie, doorgezet.

Wel zijn er in de uiteindelijke wet een paar zaken veranderd die nog niet in de Goudse Basiskaart waren opgenomen. De belangrijkste daarvan is het opnemen van vrijstellingen. De WAMz voorziet in de mogelijkheid om vrijstellingen op te nemen. Dat wil zeggen dat bij ontwikkelingen kleiner dan een bepaald oppervlak geen archeologisch onderzoek noodzakelijk is. Doel hiervan is onnodig kleinschalig onderzoek met relatief hoge kosten voor ontwikkelaars en bouwers te voorkomen. Deze vrijstellingen zijn in de nieuwe ABK opgenomen.

Daarnaast bestaat de oude Basiskaart uit één kaart, die een combinatie is van een verwachtingskaart en een beleidskaart. Ervaringen in andere gemeentes hebben aangetoond dat twee aparte kaarten overzichtelijker zijn.

Een derde reden voor actualisatie is het uitgevoerde onderzoek van de laatste jaren: sinds de ingebruikname van de Basiskaart zijn er in Gouda meer dan 130 locaties archeologisch onderzocht, waarbij het onderzoek uiteenloopt van meldingen en kleine bureaustudies tot omvangrijke opgravingen. Uit deze onderzoeken is gebleken dat sommige gebiedswaarderingen op de oude Basiskaart niet meer adequaat zijn. Zo stond de Tiendweg in Westergouwe bijvoorbeeld nog op de kaart als 'gebied met hoge archeologische verwachting', maar heeft onderzoek aangetoond dat hier geen archeologische sporen (meer) aanwezig zijn. Andersom zijn er Romeinse sporen aangetroffen langs de Gouderaksedijk en verdient dat gebied op basis van de verkregen kennis dus een hogere waardering. Door de nieuw verworven kennis en informatie op de verwachtingen- en waardekaart te verwerken, wordt voorkomen dat onnodig onderzoek plaatsvindt.

Resultaat

Het verwerken van de archeologische resultaten van de laatste jaren en het invoegen van de vrijstellingen heeft geleid tot de nieuwe Archeologische Basiskaart 2011. Deze kaart vervangt de oude kaart en zal de komende jaren dienen als basis voor het Goudse archeologiebeleid.

2 Doel en status van de Basiskaart

De Archeologische Basiskaart 2011 bestaat uit een waarde- en verwachtingskaart en een aparte beleidskaart. Hieronder zal het doel en de werking van de verschillende kaarten worden toegelicht.

Archeologische waarde- en verwachtingskaart

Een verwachtingskaart is “een voorspellingskaart waarop verwachtingen met betrekking tot de situering van (nog) onbekende archeologische vindplaatsen zijn vertaald in termen van vlakken en zones”.¹ Met andere woorden: op de kaart worden zones aangegeven met verschillende verwachtingen: hoogwaardig, hoge of lage verwachting en indien van toepassing geen verwachting. Daarnaast wordt aangegeven op welke diepte de verwachtingen zich bevinden.

Doel en status

De archeologische waarde- en verwachtingskaart is de basis voor de archeologische beleidskaart: op basis van de verwachtingen is het beleid geformuleerd. Daarmee heeft de kaart feitelijk zijn doel al gediend. Deze kaart is verder in principe enkel bedoeld voor vakspecialisten en voor intern gebruik: de gemeentelijk archeoloog gebruikt de kaart om te kijken welke verwachtingen er in een specifiek gebied zijn en welke specifieke onderzoeksvragen er daarom bij een archeologisch onderzoek gesteld moeten worden. De kaart heeft geen formele status.

Archeologische beleidskaart

De archeologische waarden en verwachtingen zijn vertaald naar een archeologische beleidskaart. Dat wil zeggen dat er aan gebieden met een bepaalde verwachting een bepaald archeologisch beleid is gekoppeld. De wijze waarop dit is gebeurd, en waarom bepaalde gebieden niet of juist wel op de beleidskaart staan, staat beschreven in hoofdstuk 4. Het resultaat is een overzichtelijke kaart waaruit met één blik te herleiden is welke maatregelen noodzakelijk zijn voordat in een bepaald gebied de bodem mag worden verstoord, en welke vrijstellingen daarbij gelden. De beleidskaart is veel gedetailleerder en nauwkeuriger dan de landelijke Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) en de provinciale Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS). Deze kaarten worden daardoor overbodig en hoeven, waar het Gouda betreft, niet meer geraadpleegd te worden.

Doel en status

De beleidskaart is de visuele onderligger van het archeologiebeleid van Gouda: in de gebieden die op deze kaart staan is, onder bepaalde voorwaarden, archeologisch onderzoek verplicht. Dit is vastgelegd in de Verordening inzake monumenten en archeologie². De gebieden met hoge archeologische waarde of verwachting worden opgenomen op de betreffende bestemmingsplankaarten, zodat daar bij ruimtelijke ontwikkelingen rekening mee gehouden kan worden. De kaart kan door iedereen, ook via internet, geraadpleegd worden. De kaart is vastgesteld door de gemeenteraad.

1) Eerden en Rensink 1996, 5.

2) Verordening inzake monumenten en archeologie versie....

Plaats in het cultuurhistorisch beleid Gouda

De archeologische Basiskaart 2011 maakt deel uit van het cultuurhistorisch beleid in brede zin zoals dat is vastgelegd in de Nota Cultuurhistorie 2005 en richt zich op de omgang met het ondergrondse erfgoed. Het instrumentarium bestaat voor archeologie en het bodemarchief uit de volgende regelingen:

- Archeologische Basiskaart (ABK)
- Verordening inzake monumenten en archeologie – waarin opgenomen de Archeologievergunning/Omgevingsvergunning en het Archeologievriendelijk Bouwen
- Onderzoeksagenda – waarin opgenomen de belangrijkste onderzoeksthema's en vragen, waarvoor bij ieder onderzoek aandacht moet zijn.

Daarnaast is er een selectieagenda in ontwikkeling, waarmee op basis van de archeologische inhoud kan worden bepaald wat wél- en niet wordt onderzocht en welke archeologische waarden de gemeente in situ willen behouden.

3 Totstandkoming van de Archeologische Basiskaart 2011

De Archeologische Basiskaart 2011 is een geactualiseerde versie van de oude Basiskaart uit 2003. Deze is in opdracht van de gemeente Gouda geactualiseerd door ADC Heritage, in nauwe samenwerking met Buro de Brug, ADC Archeoprojecten, de gemeentelijk archeoloog van Gouda en de Archeologische Vereniging Golda. Daarbij zijn diverse stappen gezet, die hieronder beschreven worden.

Proces van actualisatie

Normaal gesproken wordt bij het maken van een verwachtingskaart voornamelijk gekeken naar vestigingsfactoren en locatiekeuzen. Met andere woorden: er wordt gekeken naar de mogelijkheden van het landschap in het verleden: welke locaties waren geschikt voor bewoning en welke in de nabijheid gelegen locaties waren geschikt voor landbouw en veeteelt? Was er water? Was er voldoende droge grond? Hieruit resulteert een overzicht van plaatsen waar je oude sporen zou kunnen verwachten. Vervolgens wordt gekeken naar vondstmeldingen uit het verleden: zijn er vondsten gedaan of onderzoeken uitgevoerd die de verwachting bevestigen of ontkennen? Tenslotte wordt nog gekeken naar bekende verstoringen binnen een onderzoeksgebied: zijn er grootschalige ontwikkelingen geweest waarbij het gehele bodemarchief al is vernietigd? De combinatie van al deze factoren resulteert in een waarde- en verwachtingskaart.

In Gouda is bovengenoemd proces al eens doorlopen bij het opstellen van de oude Archeologische Basiskaart in 2003. Bij het actualiseren van de basiskaart zijn we er vanuit gegaan dat dit toen op correcte wijze is gebeurd en dat dus niet alles helemaal opnieuw uitgezocht hoeft te worden. Dat is een redelijk uitgangspunt omdat ook de oude kaart is gemaakt op basis van vele jaren onderzoek door archeologen en historici, met heel veel lokale kennis. De laatste jaren zijn er wel nieuwe inzichten over de Goudse bodem, maar niet zodanig dat er aanleiding is om het basisonderzoek opnieuw te doen. De nieuwe inzichten zijn wel meegenomen in de nieuwe kaart.

Het actualiseren van de kaart is ons dus beperkt tot het toevoegen van alle archeologische onderzoeken die niet op de oude basiskaart waren meegenomen (2001-2010)³. Vervolgens is gekeken welke invloed de uitgevoerde onderzoeken hadden op de waardering van verschillende gebieden. Ook is gebruik gemaakt van een bron die in 2003 nog niet beschikbaar was: het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Daarmee kunnen op basis van hoogteverschillen ondergrondse waarden herleid worden. De resultaten van het AHN-onderzoek staan beschreven in bijlage 1.

Categorieën

Uiteindelijk rolt er uit de inventarisatie een aantal gebieden met een specifieke archeologische waarde of verwachting. Deze gebieden zijn vervolgens ondergebracht in verschillende categorieën, waaraan verschillende beleidsmaatregelen zijn gekoppeld, zie bijlage 3.

3) De oude Basiskaart dateert uit 2003, maar de onderliggende inventarisatie is in de jaren daarvoor uitgevoerd. Vandaar dat onderzoeken uit 2001 en 2002 nog niet waren meegenomen.

Uitgangspunt bij het koppelen van waarden en verwachtingen aan één van de beleids-categorieën is dat archeologisch onderzoek alleen plaatsvindt waar en wanneer het echt nodig is. Hoe hoger de archeologische verwachting, hoe zwaarder dus het beleid. Tegelijkertijd is het niet de intentie om kleine ingrepen te verzwaren met uitgebreid archeologisch onderzoek als dat door de kleine omvang inhoudelijk niet veel oplevert. Daarom is per categorie een vrijstellingsgrens opgenomen, waaronder geen onderzoek nodig is. Daarnaast is in de binnenstad de mogelijkheid van archeologievriendelijk bouwen gecreëerd.

De verschillende gebieden met hun archeologisch inhoudelijke waarde en de daaraan gekoppelde beleidscategorie staan beschreven in hoofdstuk 4.

Afbeelding 1
Reconstructie van de Pieter
Hughestoren, onderdeel van
de verdedigingswerken langs
de Veerstal

4 Beschrijving van archeologische waarden en verwachtingen en hun beleid

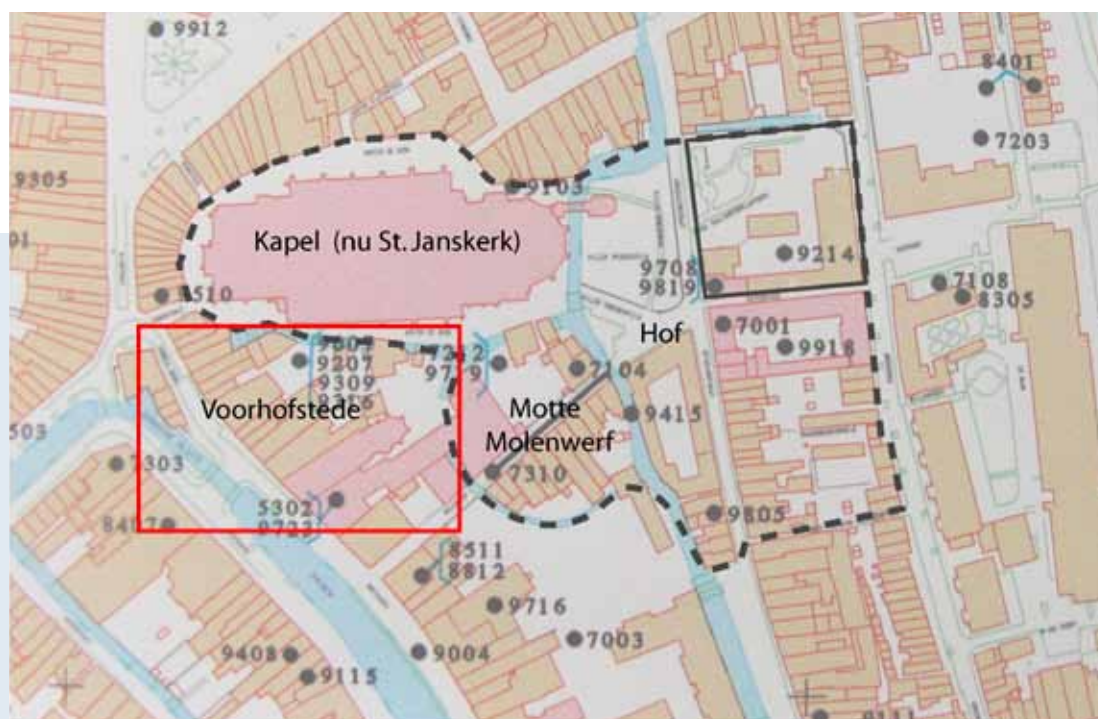
In dit hoofdstuk zal per gebied dat op de waarden- en verwachtingenkaart staat worden omschreven de specifieke archeologische verwachtingen zijn, in welke beleidscategorie het daarom valt en wat dan de te nemen maatregelen zijn. Om het overzichtelijk te houden doen we dat steeds per gebied.

• Binnenstad

archeologische waarden en verwachtingen

In de Goudse binnenstad is sinds de 12e eeuw sprake van bewoning. Doordat het gebied in de afgelopen eeuwen steeds weer is opgehoogd, zijn tot op grote diepte archeologische resten aanwezig, die door de hoge grondwaterstand extreem goed geconserveerd zijn. De hele binnenstad is daarom op de beleidskaart gedefinieerd als hoogwaardige locatie: er bevinden zich met zekerheid archeologisch waardevolle zaken.

Op bepaalde plaatsen is van het nog aanwezige bodemarchief ook bekend dat dit een bijzondere waarde heeft. Het betreft het kasteelterrein op de Punt en de verdedigingswerken langs de Veerstal (Afb 1). Daarnaast is er nog het gebied rond de St. Janskerk met begraafplaats, Mottekasteel en hof van de Heeren van der Gouwe (Afb 2). Dit was de oorsprong van de huidige stad Gouda, en daarmee een locatie van zeer groot belang voor de Goudse geschiedenis.

Afbeelding 2
Hof van de Heeren van der Goude met Motte, kapel en voorhofstede.

4) De inhoudelijke omschrijving is kort, meer informatie is te vinden in de inventarisatie: Groenendijk 2011.

Op verschillende plekken in de binnenstad is recentelijk nieuwbouw gepleegd. Voorheen werd gedacht dat de aanwezige archeologische resten op deze plekken volledig vernield zouden zijn, maar uit recent onderzoek blijkt dat niet het geval. In vrijwel alle gevallen is er geen ondergrondse parkeerkelder aangelegd en werd alleen de bovenste 1,5 meter verstoord, daaronder zijn archeologische lagen nog intact.

Beleidscategorieën

Omdat we met zekerheid weten dat er archeologisch waardevolle zaken aanwezig zijn, valt de binnenstad als geheel in de categorie 'hoogwaardig'. De locaties waarvan bovendien bekend is dat het bijzondere waarden betreft, vallen in de categorie 'hoogwaardig met bijzondere waarde, (potentieel) gemeentelijk archeologisch monument. Locaties die reeds deels verstoord zijn staan als 'hoogwaardige locatie, - verstoord tot 1,5 m -mv' (meter – maaiveld) op de kaart.

Te nemen maatregelen bij ontwikkelingen

- *Hoogwaardige locatie met bijzondere waarde*
Behoud in situ door het voorkomen van bodemversturende ingrepen is hier uitgangspunt. Alleen als het écht niet anders kan, mag hier worden gegraven. Bij alle bodemversturende ingrepen is een archeologievergunning nodig. De aanvraag daarvan dient beoordeeld te worden door de Commissie Cultuurhistorie. Er is geen vrijstelling in diepte of omvang.
- Hoogwaardige locatie
Bij alle bodemversturende ingrepen groter dan 50 m² die bovendien dieper gaan dan 0,5 m –mv is een archeologievergunning nodig.
- Hoogwaardige locatie, - verstoord tot 1,5 m –mv
Bij alle bodemversturende ingrepen groter dan 50 m² die bovendien dieper gaan dan 1,5 m –mv is een archeologievergunning nodig.

• Rand buiten de binnenstad

Archeologische waarden en verwachtingen

Hoewel de historische kern van Gouda geografisch wordt begrensd door de singels, houdt de historische ruimtelijke ontwikkeling van de stad niet op langs deze rand. Met name de industrie van Gouda groeit al snel door buiten de singels. Dit is een ruimtelijke ontwikkeling die vanaf de late 17de eeuw inzet en een duidelijke markering vormt tussen de laatmiddeleeuwse stad, waar alle activiteiten plaats (mochten) vinden binnen de veilige omwalling van de stad, en de opkomst van de industrie. Sporen van deze ontwikkeling zijn voor een deel nog steeds zichtbaar in het huidige straatbeeld van Gouda buiten de singels. Een belangrijk deel is echter alleen nog ondergronds bewaard gebleven. Dat is ook de reden waarom de zone net buiten de singels niet mag ontbreken op de beleidskaart.

Beleidscategorie

Net buiten de singels was van oudsher plaats voor allerlei ambachtelijke activiteiten. Later werden deze vervangen door woonfuncties. Op basis van die informatie hebben de singels op de beleidskaart een hoge verwachting gekregen. De grenzen van het gebied met hoge verwachting zijn bepaald op basis van historische kaarten. Daar waar uit de bronnen bekend is dat er nog ondergrondse waarden aanwezig zijn, is het gebied aangegeven als hoogwaardig.

Te nemen maatregelen bij ontwikkeling

Bij alle bodemversturende ingrepen groter dan 100 m² die bovendien dieper gaan dan 0,5 m –mv is een archeologievergunning nodig.

• Dorpskern Stolwijkersluis

Archeologische waarden en verwachtingen

Stolwijkersluis is genoemd naar de sluis die de Stolwijkervaart verbindt met de Hollandsche IJssel. In de 14de eeuw wordt in het oostelijke deel van de ambachtsheerlijkheid Gouderak een rechthuis gebouwd en in 1371 gaf Jan II van Polanen, Heer van Breda, toestemming om een sluis te bouwen.

De naam van het dorp Gouderak komt voor het eerst voor in 1274. Een halve eeuw later is Gouderak 'ambachtsheerlijkheid', dat het recht geeft om recht te spreken. Daartoe heeft Gouderak een rechthuis, dat zich in het oostelijk deel van Gouderak bevindt, dat deel wat nu bekend staat als Stolwijkersluis.

Beleids categorie

Van de oude kern is relatief weinig bekend: dat er sprake is van een oude dorpskern is zeker, maar waar deze exact gelegen was en of er nog sporen in de bodem aanwezig zijn is onduidelijk. Het gebied staat daarom als 'hoge verwachting' op de beleidskaart.

Te nemen maatregelen bij ontwikkelingen

Bij alle bodemversturende ingrepen groter dan 100 m² die bovendien dieper gaan dan 0,5 m –mv is een archeologievergunning nodig.

• Ontginningsassen en ontginningsboerderijen

Archeologische waarden en verwachtingen

De ligging van de laatmiddeleeuwse ontginningsassen is gebaseerd op diverse oude kaarten en literatuur. Zie verder de uitgebreidere tekst over dit onderwerp in bijlage 2. Ontginningsassen hebben een hoge verwachting voor het aantreffen van sporen van ontginningsboerderijen. Het blijft echter lastig te bepalen wáár de boerderijen nu precies gelegen hebben. De aanname was altijd dat de boerderijen vlak langs de ontginningsweg lagen. In Gouda is echter één ontginningsboerderij opgegraven (Afb 3) en zijn twee andere locaties van boerderijen bekend, en ze liggen alle drie meer dan 100 meter van de weg af. De hypothese dat ze alleen langs de weg liggen klopt dus niet, maar ook een uitgebreide studie van dit probleem (zie bijlage 2) levert geen duidelijk beeld op van de locaties van de boerderijen. Hoe moet dit dan naar beleid worden vertaald?

Afbeelding 3
Oostpolderboerderij

Beleidscategorie

De normale aanpak, ook in andere gemeentes, is dat beleidstechnisch wordt uitgegaan van een zone met hoge archeologische verwachting van 50 meter links en rechts van de ontginningsas. De in Gouda bekende locaties vallen hier echter buiten. Maar als we zouden uitgaan van de bekende gevallen en een zone van 150 meter links en rechts van de weg als gebied met hoge verwachting zouden aangeven, zou door het grote aantal ontginningsassen in Gouda bijna de hele stad een hoge verwachting krijgen. Een situatie die veel te veel onnodig onderzoek en lastenverzwaring met zich mee zou brengen.

Daarom is gekozen voor een tussenoplossing: zoals gebruikelijk wordt op de beleidskaart een zone van 50 meter links en rechts van de weg aangegeven als gebied met hoge verwachting. Bij bouwinitiatieven buiten die zone, maar binnen de 150 meter, zal de gemeentelijk archeoloog zelf een waarneming verrichten. Op die manier kan de theorie worden getest zonder dat dit leidt tot lastenverzwaring bij de burger.

Te nemen maatregelen bij ontwikkelingen

Bij alle bodemversturende ingrepen groter dan 100 m² die bovendien dieper gaan dan 0,5 m –mv is een archeologievergunning nodig.

• Hollandsche IJssel en dijken

Archeologische waarden en verwachtingen

De begrenzing van de Hollandse IJssel-meandergordel wordt gevormd door de dijken langs deze rivier⁵. Vanaf de Late Middeleeuwen heeft hier geen sedimentatie van oever- of beddingafzettingen buiten de toen aangelegde dijken plaatsgevonden. Dit is daarom de enige meandergordel in Gouda waar archeologische resten aan of nabij het maaiveld verwacht kunnen worden.

Al dan niet tijdelijke bewoning (of gebruik voor kampementen etc.) was mogelijk vanaf het moment van verlanden van de betreffende meandergordel. Vanaf de IJzertijd ging men zich ook langs actieve, watervoerende rivieren vestigen. De Hollandsche IJssel is ontstaan in de Romeinse tijd, en vanaf die periode zijn er ook archeologische sporen te verwachten.

Beleidscategorie

Het hele gebied heeft op de beleidskaart een hoge verwachting gekregen. De locatie waar de Romeinse vondsten zijn aangetroffen, is vanwege het belang van die vondst als hoogwaardige locatie opgenomen (Afb 4)⁶.

Afbeelding 4
Romeinse potscherven, aanwijzing
voor de eerste vindplaats uit de
Romeinse tijd in Gouda

5) Obv geologische kaart 1:50.000 blad 38 west

6) Dasselaar 2006

Te nemen maatregelen bij ontwikkelingen

Bij alle bodemversturende ingrepen groter dan 100 m² die bovendien dieper gaan dan 0,5 m –mv is een archeologievergunning nodig.

• Bloemendaal

Archeologische waarden en verwachtingen

Nabij de huidige Ridder van Catsweg heeft zich tijdens de Late Middeleeuwen een kerk met begraafplaats bevonden. Het gaat hierbij om de kerk van de nederzetting Bloemendaal. Deze nederzetting heeft vermoedelijk een grote rol gespeeld bij het ontstaan van Gouda.⁷

Beleidscategorie

Omdat het gebied bij de aanleg van de wijk Bloemendaal integraal is opgehoogd met zand, ligt de vindplaats met zekerheid dieper dan 2 meter. Daarom krijgt de locatie op de beleidskaart de waardering hoge verwachting, vanaf 2 m –mv.

Te nemen maatregelen bij ontwikkelingen

Bij alle bodemversturende ingrepen groter dan 100 m² die bovendien dieper gaan dan 2 m –v is een archeologievergunning nodig. Heien is toegestaan.

• Ondiep liggende kreekafzettingen

Archeologische waarden en verwachtingen

- Afzettingen van voormalige veenriviertjes
De ligging van voormalige veenriviertjes is gebaseerd op de oude Basiskaart, aangevuld met gegevens van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN), oude kaarten en luchtfoto's en literatuur. Eén van die riviertjes betreft overigens de Gouwe, van oorsprong ook een veenriviertje. Langs de Hollandsche IJssel is een aantal kortere “veenriviertjes” weergegeven; vermoedelijk betreft het hier eerder een soort kreekjes, ontstaan door het getijdenbewegingen vanuit de Hollandsche IJssel. Aangenomen wordt, dat de oevers van deze veenriviertjes een relatief stabiele ondergrond bodem in het drassige veenmoeras, waarvan tijdens de Bronstijd en latere perioden sprake was, en dat daarop dus sporen van bewoning aanwezig kunnen zijn.
- Kreek/geulstelsel in het Laagpakket van Wormer
In de Zuidplaspolder is binnen het Laagpakket van Wormer op het AHN een uitgebreid stelsel van kreken en/of geulen zichtbaar. Gedetailleerde informatie hierover ontbreekt in de literatuur vooralsnog, maar vermoedelijk betreft het kreekkruggen van een waddenstelsel.

Beleidscategorie

Archeologische resten zijn op dergelijke afzettingen tot op heden nog zelden aangetroffen, maar kunnen gezien het relatief hoge en droge karakter van de kreekkruggen evenmin worden uitgesloten. Daarom zijn deze zones als ‘met hoge verwachting’ op de kaart aangegeven.

Te nemen maatregelen bij ontwikkelingen

Bij alle bodemversturende ingrepen groter dan 100 m² die bovendien dieper gaan dan 0,5 m –mv is een archeologievergunning nodig.

7) Akkerman en v.d Berg 1997

• Dieper liggende afzettingen

Archeologische waarden en verwachtingen

- **Hollandveen Laagpakket**
Dit laagpakket staat vermeld op de Geologische Kaart. Naar analogie met archeologische vindplaatsen in vergelijkbare geologische setting, zoals Spijkenisse en Vlaardingen, kunnen op dit niveau archeologische resten vanaf de Bronstijd verwacht worden. De trefkans is laag.
- **Formatie van Echteld (komklei) op Hollandveen Laagpakket**
Ook deze eenheid staat vermeld op de Geologische Kaart, als Afzettingen van Tiel. Hier geldt eveneens een lage verwachting voor archeologische resten vanaf de Bronstijd; de komklei op het Hollandveen Laagpakket kan hierbij worden beschouwd als een beschermende laag.
- **Laagpakket van Wormer op Hollandveen Laagpakket**
Deze laagpakketen staan als Afzettingen van Calais en Hollandveen op de Geologische Kaart. Gezien de veronderstelde aard van het toenmalige landschap (waddengebied/lagune, met weinig aantrekkelijke vestigingsmogelijkheden) is de kans op archeologische resten in deze zone laag.
- **Laagpakket van Wormer**
Dit laagpakket staat als Afzettingen van Calais op de Geologische Kaart. Gezien de veronderstelde aard van het toenmalige landschap (waddengebied/lagune, met weinig aantrekkelijke vestigingsmogelijkheden) is de kans op archeologische resten in deze zone laag.
- **Hollandveen Laagpakket (restveen)**
Ook deze eenheid staat op de Geologische Kaart. Deze zone bevindt zich in een droogmakerij; een voormalige plas (Zuidplas) die grotendeels is ontstaan door het afgraven van het veen. In deze zone gaat het om restveen, wat wil zeggen dat de bovenste laag van het veenpakket (het in archeologisch opzicht meest kansrijke niveau) is verwijderd. Daarom wordt de kans op archeologische resten klein.
- **Meandergordels (Gouderak, Benschop, Zuidplas, Waddinxveen, Achterbroek en Hollandsche IJssel)**
Deze door Berendsen & Stouthamer (2001) gedefinieerde meandergordels zijn op de kaart weergegeven⁸. Plaatselijk gaven de resultaten van in de gemeente Gouda uitgevoerd archeologisch onderzoek aanleiding, de begrenzing aan te passen (op basis van het onderzoek van Archeomedia in het plangebied Westergouwe)⁹.

Beleidscategorie

Het overgrote deel van bovengenoemde afzettingen heeft een lage tot zeer lage kans op archeologische sporen. Al deze afzettingen zijn daarom niet op de beleidskaart opgenomen. Alleen de afzettingen met hoge verwachting zijn opgenomen. Omdat deze met zekerheid dieper dan 2 meter liggen, hebben ze de categorie 'hoge verwachting, vanaf 2m -mv' meegekregen.

Te nemen maatregelen bij ontwikkelingen

Bij alle bodemversturende ingrepen groter dan 100 m² die bovendien dieper gaan dan 2 m–mv is een archeologievergunning nodig. Heien is toegestaan.

• Molens, ontginningsboerderijen etc.

Archeologische waarden en verwachtingen

(Restanten van) bekende molens zijn weergegeven op de kaart.¹⁰ Ook restanten van ontginningsboerderijen zijn opgenomen. Het betreft één opgegraven exemplaar in de Oost-

8) Berendsen en Stouthamer 2001

9) Dasselaar 2007

10) Gebaseerd op gegevens uit www.molendatabase.nl en diverse oude kaarten (Van Deventer).

11) Kok 1999, Akkerman en vd Berg 1997

polder, en twee vermoedelijke exemplaren.¹¹

Beleidscategorie

Gezien de relatief grote zekerheid over het (vroegere) bestaan ervan, geldt voor deze complextypes een hoge verwachting. Omdat de gegevens over de exacte locatie echter ontbreken, is een waardering als hoogwaardig niet mogelijk. Om te voorkomen dat gegevens verloren gaan bij ontwikkelingen kleiner dan 100 m² (zie hieronder) zal bij alle verstoringen in dit gebied door de gemeentelijk archeoloog een waarneming worden verricht.

Te nemen maatregelen bij ontwikkelingen

Bij alle bodemversturende ingrepen groter dan 100 m² die bovendien dieper gaan dan 0,5 m –mv is een archeologievergunning nodig.

• Water

Archeologische waarden en verwachtingen

De categorie water omvat al het oppervlaktewater in Gouda, dus de IJssel, de Gouwe, de grachten, singels en zijlen en de wielen langs de IJssel. In de rivieren kunnen restanten van kades, beschoeiingen en scheepswrakken worden aangetroffen. In de binnenstad is er een hoge verwachting voor allerlei stadsafval dat in het water werd gegooid of materiaal dat per ongeluk in het water terecht kwam (bijvoorbeeld bij bruggen).

Beleidscategorie

Vanwege de kans op scheepswrakken, oude kades en beschoeiingen en allerlei losse vondsten heeft het water een hoge archeologische verwachting.

Te nemen maatregelen bij ontwikkelingen

Bij baggerwerkzaamheden of andere gravende werkzaamheden is een archeologievergunning verplicht. Wanneer aantoonbaar niet dieper wordt gebaggerd dan al eerder is gebeurd, zal geen verder onderzoek noodzakelijk zijn.

Afbeelding 5
Opgraving op het Bolwerk.

- **Verstoord**

Archeologische waarden en verwachtingen

De categorie verstoord omvat locaties waar alle archeologische waarden met zekerheid verdwenen zijn (zoals de Bolwerklocatie waar tot op de natuurlijke ondergrond is ontgraven) of locaties waar de volledige AMZ-cyclus is gevolgd zonder dat dit archeologisch relevante zaken heeft opgeleverd (2e Moordrechtse Tiendweg in Westergouwe). Uitgangspunt is dat hier geen archeologische waarden (meer) aanwezig zijn. (Afb 5)

Beleidscategorie

Alle archeologische waarden zijn verdwenen, dus deze locaties worden als verstoord beschouwd.

Te nemen maatregelen bij ontwikkeling

Bij ontwikkelingen in verstoorde gebieden is geen archeologisch onderzoek noodzakelijk.

5 Vrijstellingen en onderbouwing

In het vorige hoofdstuk wordt bij de te nemen maatregelen steeds een oppervlakte en een diepte genoemd. Bij projecten kleiner of minder diep dan de genoemde waardes, is geen archeologisch onderzoek noodzakelijk. Deze vrijstelling komt voort uit de monumentenwet, waarin staat dat de archeologische onderzoeksplicht niet geldt voor projecten met een oppervlakte kleiner dan 100 m². Daarmee beoogt de wet de zogenoemde verstoringen op huis-, tuin- en keukenniveau mogelijk te maken zonder onderzoek. Het gaat hier om kleine onderzoeken die nauwelijks resultaat opleveren maar wel een aanzienlijke lastenverzwaring kunnen betekenen.

De WAMz staat gemeenten toe eigen vrijstellingsgrenzen (afwijkend van de genoemde 100 m²) vast te stellen, gebaseerd op de specifieke lokale archeologische karakteristieken. Dat gemeentelijke vrijstellingsbeleid dient met archeologisch-inhoudelijke en maatschappelijke redenen te worden onderbouwd en dient expliciet in het belang van de archeologische monumentenzorg te zijn, zodat de werking van de wet hierdoor niet wordt uitgehouden. Daarbij kan worden gedacht aan situaties waarin archeologisch onderzoek niet of nauwelijks zinvol is, omdat bijvoorbeeld het te onderzoeken oppervlak te gering is om relevante archeologische gegevens op te leveren, of omdat de bodem zo is verstoord dat slechts een fractie van de oorspronkelijke archeologische waarden nog aanwezig is.

In Gouda is voor de verschillende beleidscategorieën gekeken wat een redelijke vrijstellingsgrens zou zijn. In dit hoofdstuk wordt het resultaat toegelicht en onderbouwd.

Verantwoording vrijstellingsgrenzen

De vrijstellingsgrenzen zijn bepaald op basis van een complexe afweging. Enerzijds is het de bedoeling om kleine ontwikkelingen zonder onderzoek mogelijk te maken, anderzijds moet worden voorkomen dat teveel belangrijke archeologische informatie ongezien verloren gaat. Zowel het archeologische als het maatschappelijke belang speelt dus een rol. Per beleidscategorie heeft dat geleid tot de volgende onderbouwing.

• **Hoogwaardige locatie met bijzondere waarde, (potentieel) archeologisch monument**

Van deze locaties is niet alleen bekend dat er archeologische resten aanwezig zijn, het is ook al duidelijk dat het om bijzondere resten gaat. Deze resten moeten in situ behouden blijven en elke verstoring hiervan, hoe gering ook, is er één teveel. Daarom is voor deze gebieden geen vrijstelling opgenomen.

• **Hoogwaardige locatie**

De hoogwaardige locaties moeten eigenlijk als vindplaats beschouwd worden: er is met zekerheid bekend dat er archeologische resten aanwezig zijn. Bij alle graafwerkzaamheden, hoe klein ook, zou archeologisch onderzoek dus waardevol kunnen zijn. Tegelijkertijd leveren zeer kleine opgravingen in de praktijk slechts geringe archeologische informatie op. Dat heeft ook te maken met de aard van het aanwezige bodemarchief: het gaat om een historische stadskern, en dus om stenen muren, vloeren en kelders. Om dat goed in kaart te brengen en verbanden te kunnen leggen, is enig overzicht bij een archeologisch onderzoek noodzakelijk.

Daarnaast speelt in de binnenstad het probleem dat de belangrijke vondsten zich vaak op een diep niveau onder maaiveld bevinden. Om die op te kunnen graven zijn damwandconstructies en waterbeheersende maatregelen nodig. Op zeer kleine locaties zijn die maatregelen niet alleen financieel niet haalbaar, ook logistiek is het vaak onmogelijk om de damwanden aan te voeren en te plaatsen.

En tot slot speelt een rol dat stadskernonderzoek vaak relatief duur is, vanwege de beperkte ruimte en het complexe aanwezige bodemarchief. Bij zeer kleine ontwikkelingen staan de noodzakelijke archeologische kosten niet in verhouding met de ontwikkelingskosten en weegt de beperkte archeologische kenniswinst niet op tegen de kosten.

Op basis van deze punten is voor de hoogwaardige locaties gekozen voor een vrijstelling van 50 m². Hiermee worden kleine (particuliere) ontwikkelingen zoals schuurtjes, kleine uitbouwen, schuttingen etc. mogelijk gemaakt, maar wordt tegelijkertijd voorkomen dat grote delen van het bodemarchief ongezien verloren gaan. De maat van 50 m² sluit bovendien aan bij de in de WABO gehanteerde ondergrens voor het vergunningsvrij bouwen. Een kleinere vrijstelling zou vanuit archeologisch oogpunt misschien wenselijker zijn, maar zou tot gevolg hebben dat men bij een vergunningsvrij bouwplan tóch een archeologievergunning aan zou moeten vragen. Vanuit het oogpunt dat de regeldruk verminderd moet worden een onwenselijke situatie, en bovendien vrijwel niet te handhaven.

• **Hoge verwachting**

In de zones met een hoge verwachting is sprake van een wisselende aard van de aanwezige archeologische resten. Het kan gaan om ontginningswegen, molens, boerderijen of sporen van bewoning uit oudere periodes. Doorgaans is wel ongeveer bekend waar de resten zich zouden kunnen bevinden, maar is niet zeker of er daadwerkelijk nog resten aanwezig zijn en zo ja, waar ze precies zitten.

In deze gebieden is er voor gekozen om niet af te wijken van de wettelijk bepaalde vrijstellingsgrens van 100 m². Zo ontstaat voldoende ruimte voor kleinschalige ontwikkelingen door bijvoorbeeld particulieren, maar wordt ook het veiligstellen of onderzoeken/documenteren van archeologische waarden gewaarborgd als er grotere oppervlakten aan de orde zijn.

• **Lage verwachting**

In de zones met lage verwachting zijn er weinig aanwijzingen voor archeologische vindplaatsen. Op basis van de huidige theorieën zijn het gebieden die niet specifiek geschikt waren voor bewoning en er zijn niet eerder archeologische vondsten gedaan. Dat er echter nog geen vondsten zijn gedaan, wil niet zeggen dat er ook helemaal geen archeologisch waardevolle zaken aanwezig zijn: het is alleen nog niet aangetroffen.

Op basis van het oude beleid (zowel provinciaal als Gouds) was in gebieden met lage verwachting nooit archeologisch onderzoek noodzakelijk. Hierdoor doet zich de onwenselijke situatie voor dat de lage verwachting nooit wordt getoetst en er in feite een vicieuze cirkel ontstaat. Immers: er is een lage verwachting omdat er (nog) geen archeologische vondsten zijn gedaan, daardoor wordt er geen onderzoek uitgevoerd, dus kunnen er ook geen vondsten gedaan worden en blijft de lage verwachting gehandhaafd.

Om die cirkel te doorbreken en te controleren of de lage verwachting daadwerkelijk terecht is, zal in gebieden met lage verwachting bij relatief grootschalige ontwikkelingen (groter dan 10.000 m²) door middel van booronderzoek de verwachtingskaart worden getoetst en gepreciseerd. Het betreft dan een beperkt onderzoek dat, zeker gezien de omvang van de ontwikkeling, nauwelijks een verzwaring van het project vormt, maar wel cruciale gegevens kan opleveren. De grens van 10.000 m² is bepaald op basis van het aantal boringen dat dan gezet kan worden: 10 stuks, conform de provinciale richtlijn dat er 10 boringen per hectare nodig zijn. Met dat aantal boringen kan ook de bodemopbouw en het verloop daarvan goed in kaart gebracht worden, iets wat bij een kleiner oppervlak (en dus minder boringen) niet zou lukken.

- **Diepte**

Alle onderzoeken in Gouda tonen aan dat de gemiddelde dikte van de verstoorde bovenlaag in Gouda meer dan 50 cm bedraagt. Zolang werkzaamheden niet dieper dan 50 cm –mv worden uitgevoerd, is er dus geen archeologisch onderzoek vereist. Hiermee wordt afgeweken van de provinciale norm van 30 cm –mv.

Grote delen van het grondgebied van Gouda zijn bovendien aanzienlijk opgehoogd. De dikte van deze ophogingen is verschillend, maar tenminste 2 meter. In de betreffende gebieden geldt daarom een dieptevrijstellingsgrens van 2 meter. Bij verstoringen dieper dan dat zal de eerste stap altijd een boring zijn om de daadwerkelijke dikte van het ophoogpakket te bepalen, zodat duidelijk is of verder onderzoek zin heeft.

In de binnenstad zijn er tenslotte nog locaties waar na 1960 nieuwbouw is gepleegd. Onderzoek op deze locaties heeft uitgewezen dat de bodem ter plaatse wel verstoord is, maar niet dieper dan 1,5 meter –mv. Daaronder zijn de archeologische lagen over het algemeen nog intact. Voor deze locaties geldt daarom een vrijstellingsdiepte van 1,5 meter –mv.

Bij ingrepen onder de vrijstellingsgrens moet het overigens ook mogelijk zijn op initiatief van de gemeente archeologische waarnemingen te doen en interessante vondsten te documenteren. Een grote rol is daarbij weggelegd voor de lokale amateur-archeologen. Hiervoor zijn afspraken gemaakt met de Archeologische Vereniging Gouda.

6 De Basiskaart en het beleid in de praktijk

Met één blik op de archeologische beleidskaart is het voor een initiatiefnemer nu duidelijk of archeologisch onderzoek noodzakelijk is of niet. Maar hoe gaat dat vervolgens in zijn werk?

Idealiter kijkt een initiatiefnemer zelf op de kaart of in het bestemmingsplan en informeert hij of zij vervolgens zelf bij de gemeentelijk archeoloog welk onderzoek nodig is. In de meeste gevallen zal echter bij het indienen van een vergunningsaanvraag duidelijk worden dat archeologie een rol speelt.

Wanneer een omgevingsvergunning-aanvraag binnenkomt, wordt altijd direct gekeken of het een gebied betreft waar archeologisch onderzoek noodzakelijk is. Is dat het geval, dan is een archeologievergunning noodzakelijk en start de zogenaamde Archeologische Monumentenzorg-cyclus op.

Archeologische MonumentenZorg-cyclus

De eerste stap van de archeologische monumentenzorg-cyclus is altijd het bureau-onderzoek. Door middel van het analyseren van de verzamelde gegevens wordt een gespecificeerde en onderbouwde verwachting van de verwachte archeologische waarden opgesteld. Daarbij wordt, wanneer nodig en bruikbaar, ook gekeken naar remote sensing technieken (bijvoorbeeld luchtfoto's) en naar het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Het rapport met het resultaat van dit onderzoek moet altijd worden meegeleverd met de aanvraag van om ontvankelijk te zijn in het WABO-traject van de omgevingsvergunning. Wanneer op basis van een bureauonderzoek kan worden uitgesloten dat er behoudenswaardige archeologische waarden in de bodem aanwezig zijn, is vervolgonderzoek niet noodzakelijk. In alle andere gevallen waar dit niet zeker is wordt een Inventariserend Veld-Onderzoek (IVO) uitgevoerd.

Een IVO kan, afhankelijk van de archeologische verwachting en de omstandigheden, bestaan uit één of meerdere van de volgende onderzoekstechnieken:

- booronderzoek
- oppervlaktekartering
- geofysisch onderzoek
- proefsleuven.

Normaal gesproken wordt gestart met een booronderzoek, eventueel (zonodig) gevolgd door een proefsleuvenonderzoek. In de binnenstad kan het soms, vanwege het vele puin in de bodem, lastig zijn om boringen te zetten. In dat soort gevallen kan het verstandig zijn direct proefsleuven over te gaan. Ook geofysisch onderzoek is mogelijk, maar tot op heden heeft dat in Gouda geen goede resultaten opgeleverd.¹²

Alle onderzoeken vinden plaats op basis van een door de gemeentelijk archeoloog geschreven of goedgekeurd Programma van Eisen.

12) Geofysisch onderzoek naar de Muroplastlocatie, de Nieuwehaven en de Ijsseldijk leverde geen of op zijn best twijfelachtige resultaten op. Op de Nieuwehaven bijvoorbeeld bleek bij het vervolgonderzoek dat een complete 14e eeuwse kapel bewaard was gebleven, die echter niet opgemerkt was bij het geofysisch onderzoek. Geofysisch onderzoek is dus, zeker in de historische binnenstad, nog geen betrouwbare bron.

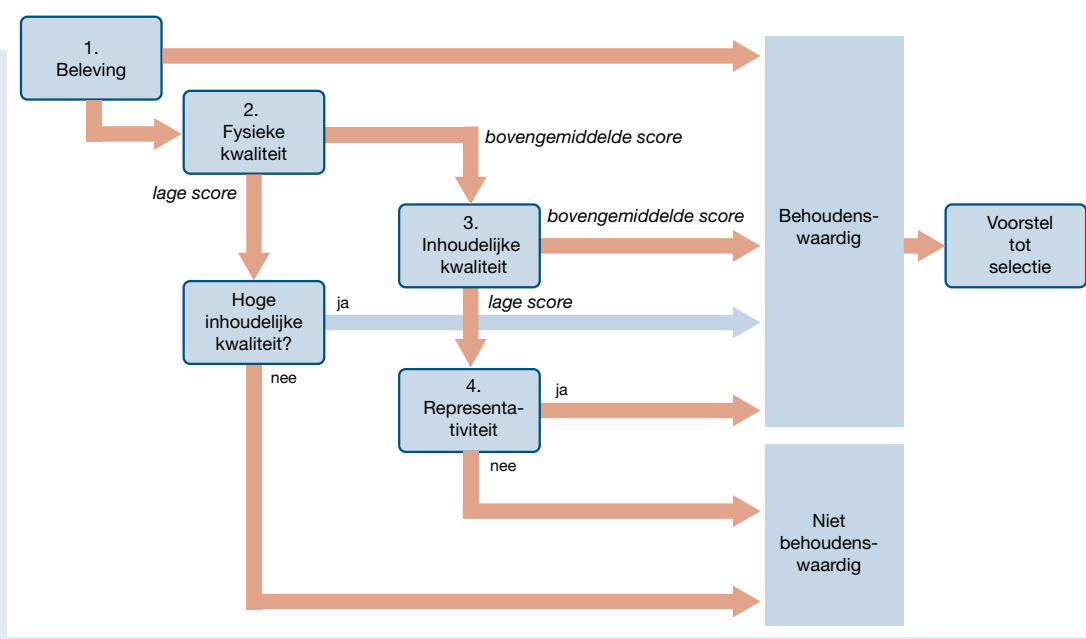
Na afronding van het vooronderzoek wordt een afweging gemaakt over de vindplaats: is de vindplaats behoudenswaardig of niet? Die afweging is gebaseerd op de scoretabel waardestelling uit de KNA 3.1 (zie afb. 6). Als de vindplaats op basis van de scoretabel behoudenswaardig is, moet hij behouden blijven. Zo mogelijk gebeurt dat *in situ*, door de archeologische resten in de bodem te laten liggen. Hier liggen ze al honderden jaren, dus dat zo laten heeft de voorkeur. Mogelijkheden om dit te realiseren zijn planaanpassing, waardoor de vindplaats niet verstoord wordt, of een archeologievriendelijk bouwplan (zie hieronder). Is behoud *in situ* niet mogelijk, dan dient de vindplaats *ex situ* bewaard te blijven, door middel van een opgraving. In feite wordt dan niet de vindplaats zelf, maar wel de *informatie* daaruit bewaard. Ook hiervoor is een Programma van Eisen nodig, geschreven of goedgekeurd door de gemeentelijk archeoloog.

Al deze stappen worden vereist in de voorwaarden van de archeologievergunning. Als hieraan is voldaan, of als gegarandeerd is dat hieraan voldaan zal gaan worden, wordt de archeologievergunning verstrekt.

Archeologievriendelijk bouwen

Het oorspronkelijke Verdrag van Valletta zette sterk in op het belang van behoud in situ, in de bodem. Dat is niet voor niets: het bodemarchief is over het algemeen het beste bewaard op de plek waar het al honderden jaren ligt. Zeker in Gouda, waar de conservering door het hoge grondwater heel goed is, is behoud in situ goed mogelijk. De beste manier om behoud in situ te realiseren, is het plan zo aan te passen dat er niet bovenop de archeologische vindplaats wordt gebouwd. In de praktijk is dat vrijwel nooit mogelijk: de beschikbare ruimte is klein, en er kan dus niet veel geschoven worden. Om toch een alternatief te bieden, heeft de gemeente Gouda het archeologievriendelijk bouwen geïntroduceerd: een bouwplan waaronder het bodemarchief toch goed bewaard blijft. De methode is op de Koningshoflocatie uitgetest, (afb 7) en is daar zeer goed gelukt¹³. Het Goudse bodemarchief leent zich door de dikke ophogingslagen en de goede conserveringsmogelijkheden uitstekend voor behoud in situ.

Omdat de gemeente het principe ondersteunt en behoud in situ wil stimuleren, is de archeologievriendelijke aanpak nu geoptimaliseerd en opgenomen in het beleid. Er is een aantal criteria opgesteld (zie bijlage 5), en als een bouwplan aan al die criteria voldoet is archeologisch onderzoek niet noodzakelijk.

Afbeelding 6
Waarderingstabel archeologie.
Bron: KNA 3.2.

13) Groenendijk 2009

Met het opnemen van deze criteria in het beleid loopt de gemeente Gouda voorop in Nederland. Juist daarom is het noodzakelijk om het archeologievriendelijke proces en de gevolgen ervan te monitoren en tijdig te evalueren. Daarom is archeologievriendelijk bouwen en de evaluatie daarvan één van de belangrijkste onderzoeksvragen voor de komende periode (zie onderzoeksagenda, hieronder).

Onderzoeksagenda

Bij het uitvoeren van archeologische onderzoeken in Gouda worden zoveel mogelijk dezelfde soort onderzoeksvragen gehanteerd. Hierdoor zijn de resultaten van de verschillende onderzoeken beter te vergelijken en te koppelen. Op die manier kunnen mogelijk patronen herkend worden. Daarnaast kan gericht worden gekeken naar wat de archeologen nog niet weten. Om dit proces te vergemakkelijken, is een archeologische onderzoeksagenda opgesteld. Hierin staan de belangrijkste onderzoeksthema's van Gouda en, per thema, de belangrijkste onderzoeksvragen. De gehele onderzoeksagenda is opgenomen in het boekje 'Graven in Gouda'¹⁴. Belangrijkste thema's voor de komende tijd zijn het onderzoek naar de ontginningsboerderijen, archeologievriendelijk bouwen en onderzoek naar de oudere, dieper gelegen geschiedenis van de stad.

Afbeelding 7
Opgravingen op de
Koningshof.

14) Groenendijk 2011

7 Onderhoud Basiskaart

Een archeologische beleidskaart is geen statisch instrument. Naar aanleiding van inzichten uit uitgevoerde onderzoeken kan het nodig zijn om een gebiedsaanduiding aan te passen. Daarnaast kunnen nieuwe ontwikkelingen, bijvoorbeeld op het gebied van de landelijke wetgeving, een reden zijn om de kaart aan te passen. Op basis van de ervaringen tijdens de recentelijk uitgevoerde herziening lijkt een actualisatie na 5 jaar het meest geschikt. Op dat moment zullen ook de vrijstellingsgrenzen, de onderzoeksagenda en het instrument archeologievriendelijk bouwen worden geevalueerd en zo nodig herzien. Als de actualisatie juridische gevolgen heeft, zal het college van BenW deze vaststellen.

Literatuurlijst

- Akkerman, C. & B. van den Berg, 1997: *Het Geheim van Bloemendaal*. Jaarboek 1995/1996 van de Archeologische Vereniging Gouda.
- Akkerman, C. en R. Kok, 2002: *Inventarisatie van archeologische, historische en geologische informatie*, gemeente Gouda.
- Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001: *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*.
- Bont, C. de, 2008, *Vergeten land. Ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, proefschrift Wageningen Universiteit.
- Dasselaar, M. van, 2006: *Archeologisch onderzoek bij de aanleg van riolering aan de Gouderaksedijk te Gouda*. Opgraving en archeologische begeleiding, basisrapportage A04-348-R
- Dasselaar, M. van, 2007: *Archeologisch onderzoek Westergouwe deelgebied 3 te Gouda*. Inventariserend veldonderzoek met boringen. Archeomedia rapport A07-172-i
- Denslagen, W. 2001: *Gouda*. De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst.
- Eerden, M. en E. Rensink, 1996: *Van verwachtingskaart tot beleidskaart*. Terminologie en toepasbaarheid van archeologische kaarten.
- Geologische kaart 1:50.000 blad 38 west
- Groenendijk, M.J., 2009: *Archeologievriendelijk bouwen op de Koningshof te Gouda*. Een evaluatie van de archeologievriendelijke aanpak.
- Groenendijk, M.J., 2011: *Graven in Gouda*. Een archeologische stadsgeschiedenis
- Kok, R.S., 1999: *Wonen op het veen*. Archeologisch en ecologisch onderzoek van een twaalfde eeuwse boerderij in de Oostpolder te Gouda
- Verordening inzake monumenten en archeologie van de gemeente Gouda, versie
- Zijverden, W. van, z.j.: *AHN-analyse van een gebied ten zuiden van Gouda*.

Bijlagen

- Bijlage 1: Toelichting AHN
- Bijlage 2: Resultaten onderzoek: discussie ontginningsassen
- Bijlage 3: Toelichting verschillende categorieën beleid
- Bijlage 4: Overzicht van wijzigingen ten opzichte van de ABK 2003
- Bijlage 5: Criteria archeologievriendelijk bouwen
- Bijlage 6: Archeologische waarde- en verwachtingskaart (losse bijlage)
- Bijlage 7: Archeologische beleidskaart (losse bijlage)

Bijlage 1:

Toelichting AHN¹⁵

Het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)

Wat is het AHN

Rijkswaterstaat heeft een landsdekkende, digitale opname van de hoogte van het Nederlandse maaiveld gemaakt: het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Ten behoeve van het AHN zijn, met behulp van laserhoogtemeting vanuit een vliegtuig, van zeer grote hoeveelheden willekeurig verspreide punten op het maaiveld de hoogtes gemeten. De afstand tussen de gemeten punten varieert van 1 tot 4m. De relatieve nauwkeurigheid van de gemeten hoogtes bedraagt c. 5cm. Van de gemeten punthoogtes zijn ook de X- en Y-coördinaat bepaald. De gemeten X-, Y- en Z-waarden vormen het AHN bestand (het zogenaamde basisbestand).

Het AHN is dus een verzameling punten, willekeurig verspreid, met een hoogtewaarde in NAP. Deze puntenwolk dient voor analysedoeleinden te worden omgewerkt tot een vlakdekkend grid. Daarbij wordt voor elke gridcel, op basis van de beschikbare puntwaarden, een gemiddelde hoogtewaarde berekend. Deze hoogtewaarden samen vormen een digitaal hoogtemodel dat een vlakdekkend beeld schetst van microreliëfverschillen op maaiveld.

Hoe is het AHN bewerkt tot digitaal hoogtemodel

De X-, Y- en Z-waarden van het AHN zijn bewerkt met behulp van Vertical Mapper 3.0 en MapInfo 8.0. Dit basisbestand is geïnterpoleerd naar 5 x 5 m gridcellen met behulp van de Inverse Distance Weighting (IDW). De variabelen van dit interpolatiealgoritme zijn zeer goed handmatig in te stellen, en maken het mogelijk de berekening af te stemmen op de te beantwoorden vragen. Voor dit onderzoek is, in tegenstelling tot het onderzoek van Van Zijverden in Westergouwe, geen gebruik gemaakt van een Kriging interpolatie. Kriging is namelijk vooral geschikt voor kleine onderzoeksgebieden vanwege de grote gevoeligheid voor grootschalige trends. In grote gebieden, zoals Gouda, wordt met Kriging de kwaliteit van het beeld negatief beïnvloed.

De afmeting van de cellen in IDW is gesteld op 5 m. Deze waarde is ingegeven door het feit dat de afstand tussen de meetpunten soms 4 m, of net iets meer, bedraagt. Daarmee valt er altijd gemiddeld binnen elke gridcel tenminste één meetwaarde uit het basisbestand. Het zou een schijnnaauwkeurigheid opleveren indien een gridcelmaat van bijvoorbeeld 2 m gekozen zou zijn, aangezien er dan niet altijd een reële meetwaarde uit het basisbestand binnen elke gridcel valt.

De zoekradius voor de interpolatie van het basisbestand naar gridcellen is gesteld op 4 m. Hiermee worden circa 4 meetpunten in de berekening van één gridcelwaarde meegenomen. Een grotere zoekradius zou tot teveel middeling en dus afvlakking van het reliëf leiden. Een kleinere zoekradius leidt tot een erg onrustig beeld, omdat dan elke uitschieter boven maaiveld (een hond, schaap, meterkastje, hoge plant etc.) zichtbaar is.

De displayradius – hoe ver mogen gridcellen artificieel worden berekend bij het ontbreken van meetwaarden – is eveneens gesteld op 4 m. Er mag dus maximaal tot de afstand van één gridcel buiten het meetbereik worden aangevuld. Hiermee wordt voorkomen dat een niet ingemeten gebied toch gevuld wordt met gridcellen. Het resultaat toont als lege (witte) vlakken in het hoogtemodel.

Om het reliëf iets meer te benadrukken is de hoogte met een factor 2 overdreven. Dit vergroot de contractwaarde en benadrukt de verschillen in het microreliëf.

Met het tonen van schaduwwerking wordt het contrast in het reliëfbeeld verder vergroot. Uiteindelijk kunnen de hoogte-intervallen worden verbeeld door middel van kleurintervallen. Deze instellingen worden handmatig ingesteld, gerelateerd aan de hoogte van het maaiveld van het onderzoeks(deel)gebied.

Het AHN grid is met behulp van Vertical Mapper 3.0 gevisualiseerd in MapInfo 8.0. De analyse van het AHN, bedoeld om details in het microreliëf te kunnen herkennen en te interpreteren, is visueel geschied. De praktijk leert dat een mathematische en computerge-stuurde beeldinterpretatie van een grid op dit moment nog niet mogelijk is.

Voor elke polder is handmatig naar een instelling van hoogte-intervals gezocht die het maxi-male contrast, en dus het maximale detail, toont. Zo werd bijvoorbeeld in de Zuidplaspolder, waar de maaiveldhoogte rond ca. 5,5 m –NAP ligt, het kleurenspectrum ingesteld tussen 6,5 m en 5,0 m –NAP en ter weerszijden van de Hollandse IJssel tussen 2,5 en 1,0 m –NAP. Voor bepaalde elementen was het nodig om met trial and error de kleurenspectra diverse malen handmatig bij te stellen, teneinde voor het betreffende element meer contrast te verkrijgen.

Resultaten bestudering AHN

Conform de offerte is het AHN bestudeerd, met als doel eventuele verstoringen vast te stellen en de geo(morfo)logische kaart te verfijnen. Aanvullend is het getracht met het AHN aan te geven waar eventuele oude veenresten, veenterpen of andere fenomenen aanwezig zouden kunnen zijn.

Wat betreft verstoringen is het AHN niet één op één als bron te gebruiken. Grote delen van het landoppervlak zijn in de voorgaande eeuwen afgedekt en ‘gladgestreken’ door het aanbrengen van ophogingspakketten van zand en stadsafval. Het oorspronkelijke reliëf is daarmee aan het oog onttrokken. Voor de gehele bebouwde kom moet tenslotte geconsta-teerd worden dat er zo veel recente reliëfverschillen (lees: bebouwing) op het maaiveld aan- wezig zijn, dat het natuurlijke niveau van het maaiveld niet meer in detail te bestuderen is. Reliëfverschillen die te relateren zijn aan landschappelijke kenmerken of aan archeologisch relevante menselijke activiteiten binnen de huidige bebouwde kom, bijvoorbeeld ontginnin- gen, zijn hierdoor niet meer ‘leesbaar’ in het AHN.

De resterende onbebouwde gebieden zijn wel geanalyseerd op onbekende landschappe- lijke kenmerken. De visuele analyse voor het veengebied is gericht geweest op het herken- nen van puntvormige verhogingen (mogelijk huisterpen) en lijnvormige elementen parallel aan bekende ontginningsassen (mogelijke oudere ontginningsassen). Daarnaast is zowel in het veengebied als in de Zuidplaspolder gezocht naar aanwijzingen voor landschappelijke structuren, in het bijzonder meanderende patronen, welke op te vatten zouden kunnen zijn als fossiele waterlopen.

In de Zuidplaspolder, aan de oostzijde langs de ringvaart, zijn aan de binnenkant enkele verhogingen waargenomen. Na vergelijking met de huidige topografische kaart zijn deze als recent huis geïnterpreteerd. Wel konden elders in de Zuidplaspolder een meanderend element worden waargenomen, zie afbeelding 1a en 1b.

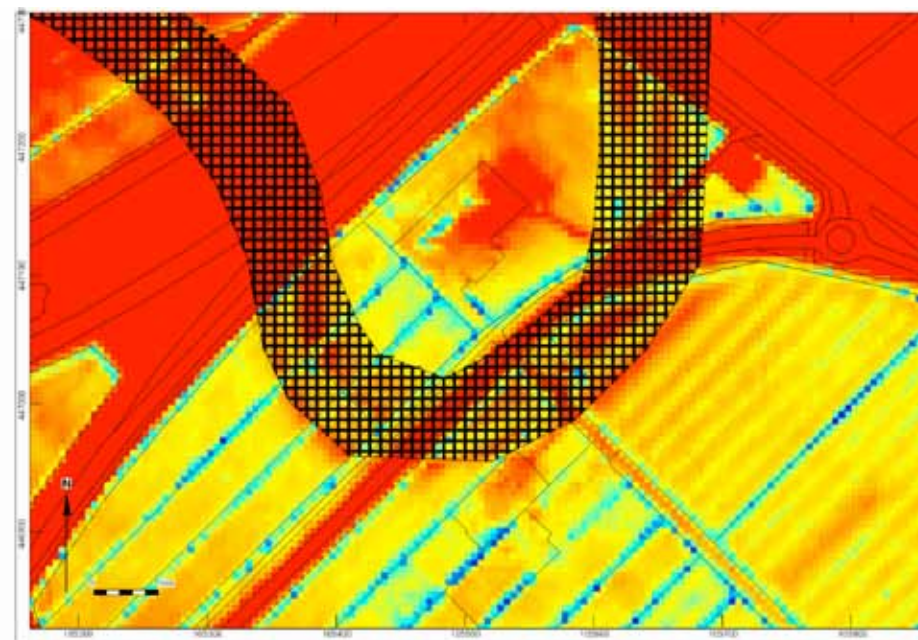
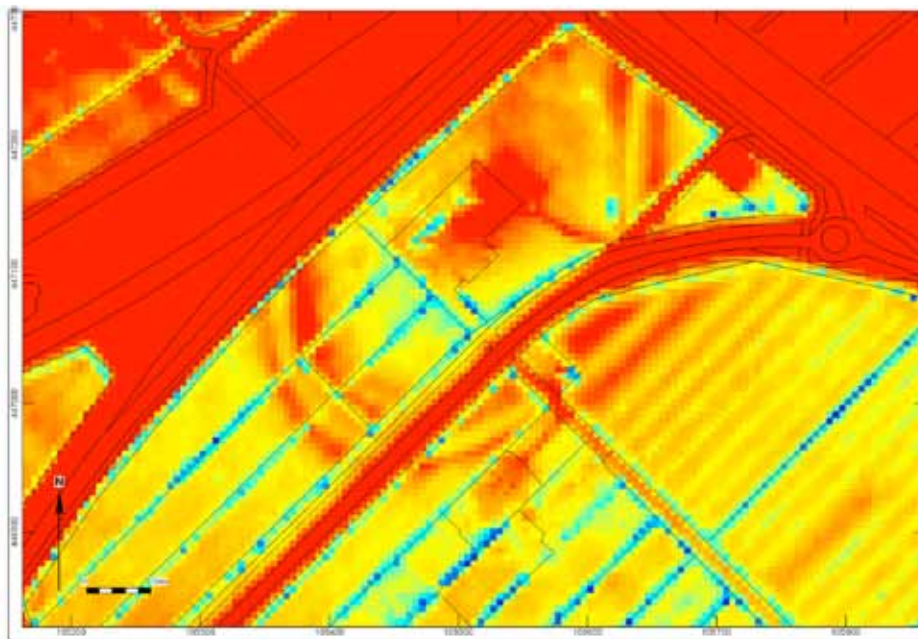
Dit element is geïnterpreteerd als kreek en in de basiskaart opgenomen onder legenda-een- heid 13. Ook is een structuur herkend die zich op dezelfde plek bevindt als de op diverse oude kaarten weergegeven Moordrechtse Tiendweg (ontginningsas). Voor de reconstructie daarvan op de basiskaart is echter, evenals voor de overige ontginningsassen, uitgegaan van de oude kaarten.

Langs de Hollandsche IJssel zijn enkele al bekende voormalige veenstroompjes (legenda- eenheid 12) nauwkeuriger begrensd met behulp van het AHN, zie afbeeldingen 2a en 2b. Deze veenstroompjes manifesteren zich in een enkel geval als structuren met parallelle oeverwallen.

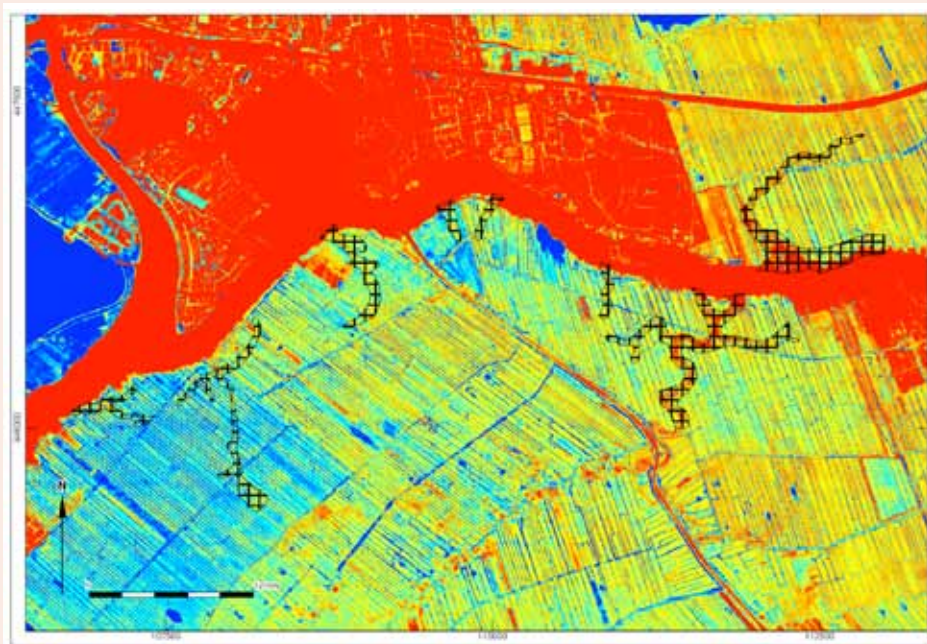
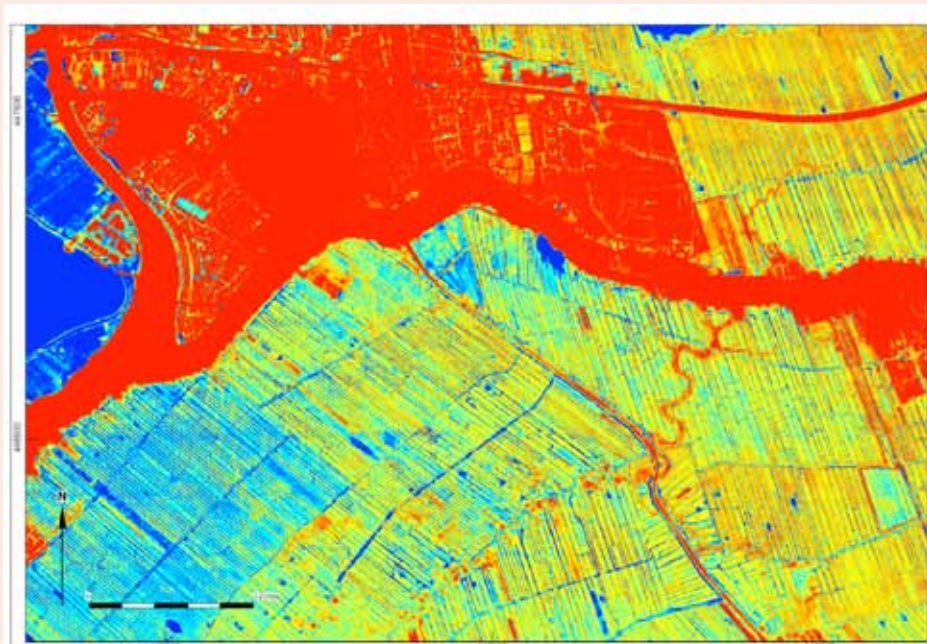
In de Krimpenerwaard (onder andere ten westen van Stolwijkersluis) zijn enkele als moge- lijke huisterpen te interpreteren verhogingen waargenomen op deze veenstroompjes, zie afbeeldingen 3a en 3b.

In de Oostpolder werd op een meanderend element (mogelijk te interpreteren als kreekstelsel) aan een weg een vlakke rechthoekige verhoging waargenomen, welke mogelijk is te interpreteren als een voormalige huisplaats. Zie afbeeldingen 4a en 4b.

In de Goudse Hout is tevens een aantal opvallende rechthoekige structuren waargenomen. Dergelijke structuren zijn vaak het restant van de sloten of grachtjes die een voorname boerderij of buitenplaats omsloten (op de kaart aangegeven als “op AHN waargenomen verhogingen of structuren”). Zie afbeeldingen 5a en 5b.

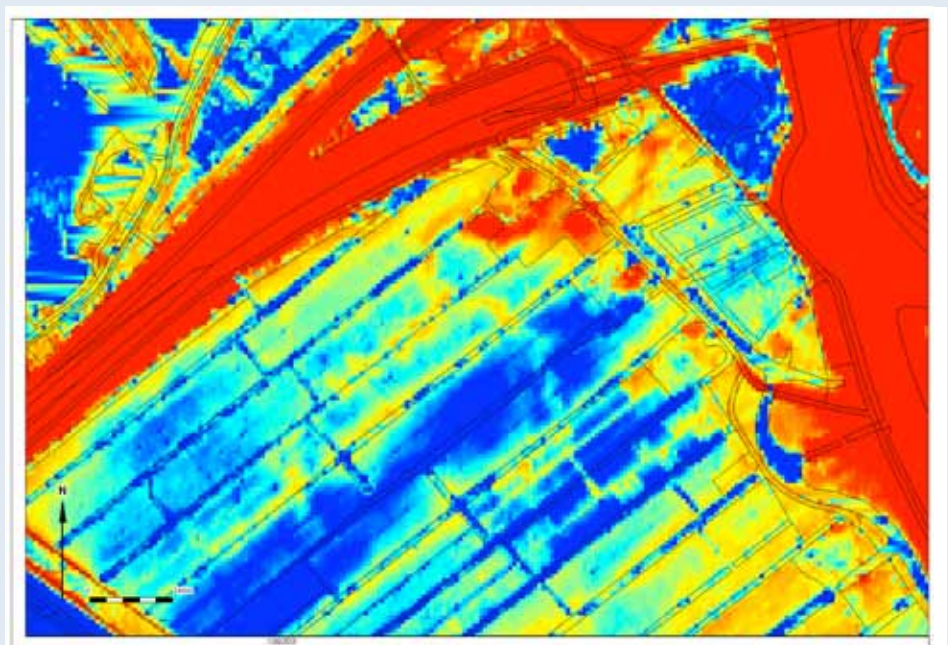

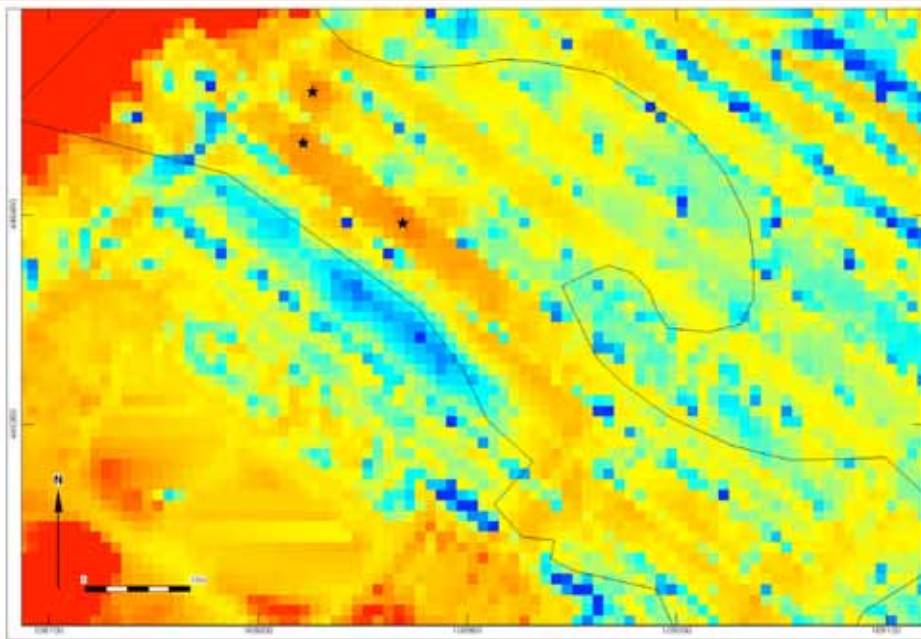
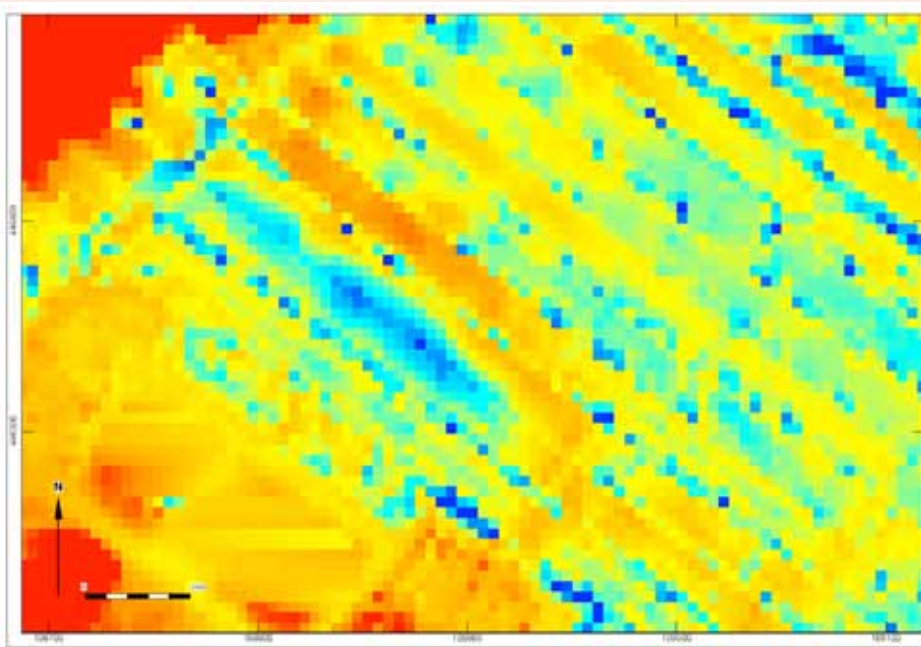
Afbeeldingen 1a (boven)
en 1b (rechts):
Meanderend element in
de Zuidplaspolder.

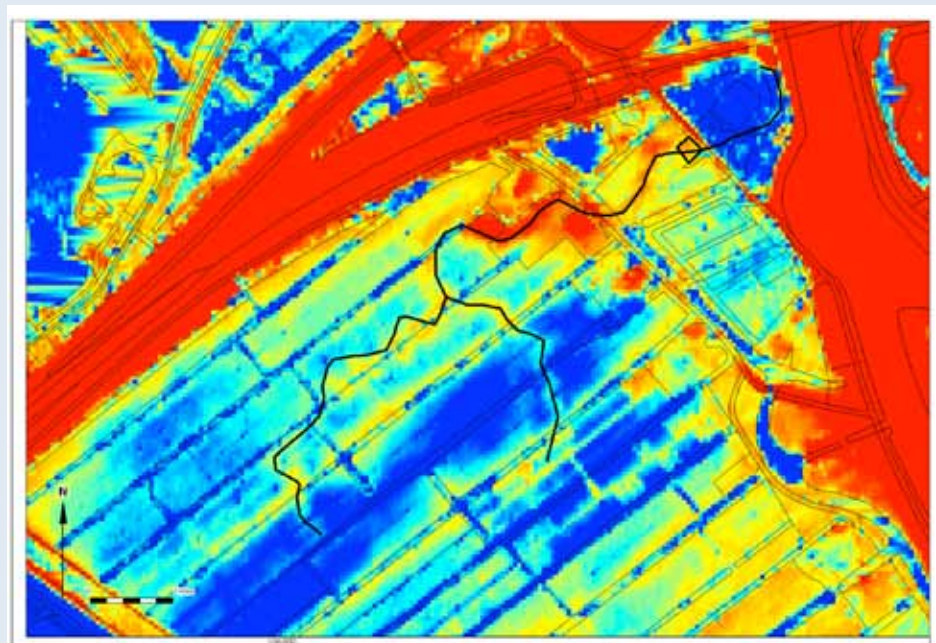
Afbeeldingen 2a (boven) en 2b (links). Meanderende elementen (voormalige veenstroompjes) in de Krimpenerwaard en het Land van Stein (de interpretatie bestrijkt niet de gehele afbeelding, omdat deze zich tot buiten het grondgebied van Gouda uitstrekt).

Afbeeldingen 4a (rechts) en 4b (blz 35 onder). Vermoedelijke voormalig kreekstelsel (aangeduid met zwarte lijn) en voormalige huisplaats (aangeduid met zwarte rechthoek).

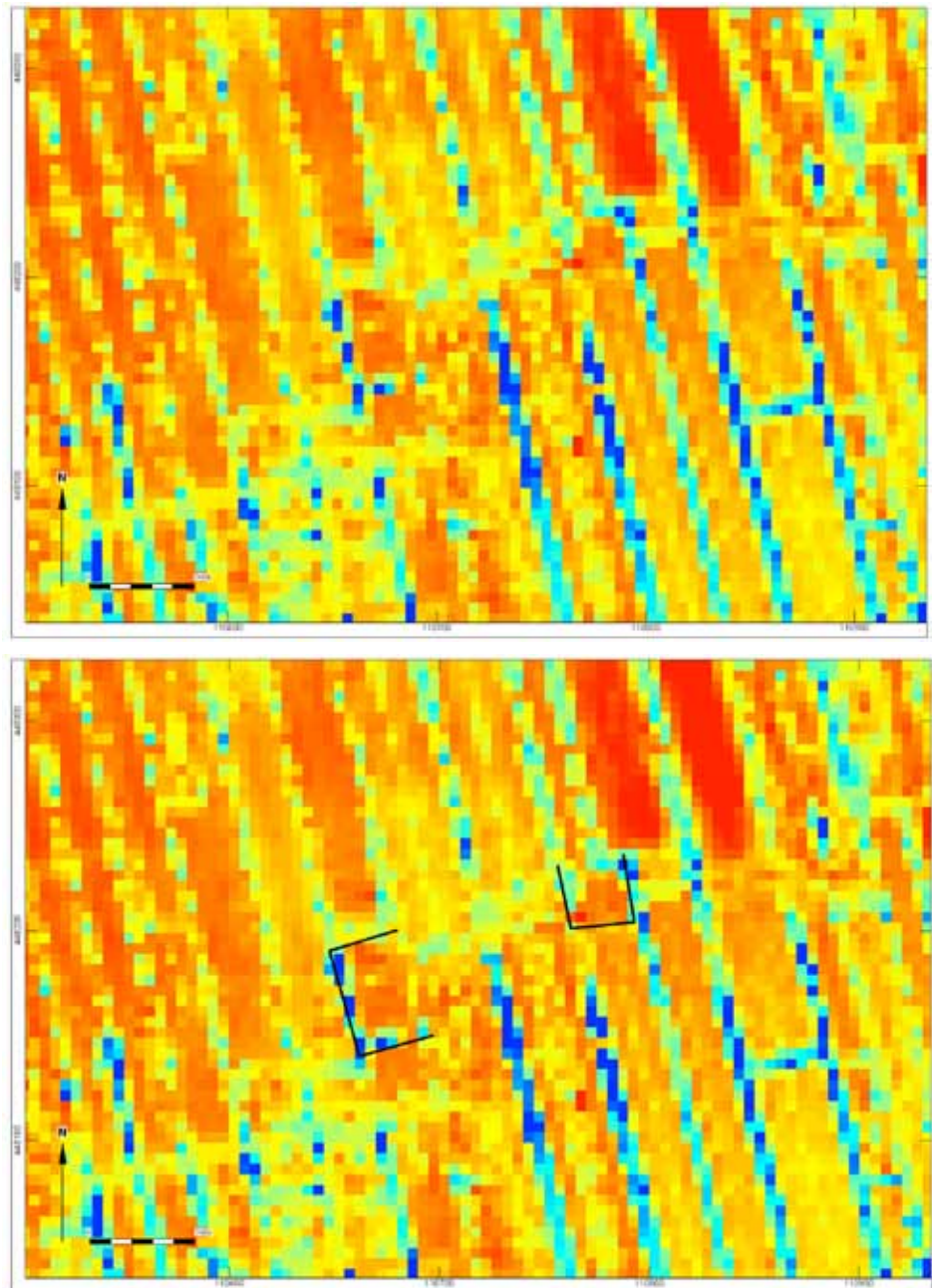

Afbeeldingen 3a (boven) en 3b (rechts). Vermoedelijke voormalige huisterpen op een kreekkrug in de Krimpenerwaard (aangeduid met resp. zwarte lijnen en zwarte sterretjes).

Afbeeldingen 5a (links) en 5b (onder).
Vermoedelijke ligging van voormalige grachten rondom boerderijen (aangeduid met zwarte "haakjes").

Bijlage 2:

Resultaten onderzoek: discussie ontginningsassen¹⁶

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de manier waarop in het gemeentelijk archeologisch beleid kan worden omgegaan met ontginningsassen en de ligging van de (oudste) veenontginningsboerderijen. Volgens de gangbare theorie liggen ontginningsboerderijen in een lint aan de ontginningsassen. Omdat de ontginningsassen een breed scala aan activiteiten representeren (wonen, landbouw, ambachten en historische routes), is het afbakenen van verwachtingszones met exacte grenzen lastig. Men kiest over het algemeen voor het aanbrengen van een bufferzone van 50 meter, gemeten vanaf het midden van de ontginningsweg in de richting van de ontginning. Voor deze breedte is gekozen, omdat de boerderijen en schuren meestal niet dieper zijn dan enkele tientallen meters.

Soms liggen ontginningsboerderijen ook op verhogingen in het landschap (terpjes). In een enkel geval wordt dit soort terpjes ook wel op enige afstand van de ontginningsas waargenomen. De reden hiervan is niet met zekerheid te achterhalen. De Bont 2008 kan hierover meer informatie geven: is de ligging van deze verspreid liggende terpjes te voorspellen, en is hierop een verwachtingsmodel te maken en beleid te formuleren?¹⁷

Veenontginning en bewoning

De veenontginning ving aan vanaf een (primaire) ontginningsas (een waterloop, weg of ander min of meer lineair element aan de rand van of in het veengebied). Daarna werden haaks op de ontginningsas op regelmatige afstand van elkaar sloten gegraven voor de afwatering en/of waterberging. Op deze manier ontstonden ontginningsblokken. De zij- en achterkaden dienden om te voorkomen dat afstromingswater van het onontgonnen veen op de nieuwe landerijen kon komen, en tevens om verantwoordelijkheden ten opzichte van naburige ontginnerscollectieven af te bakenen. De ideale omvang van ontginningspercelen is 30 roeden (110-115 meter) breed en 6 voorling (ca. 1.250 meter) diep.

Door de ontginning (ontwatering) van het veen ontstond maaiveldvaling en daarmee wateroverlast, waardoor het perceel minder geschikt werd voor akkerbouw. De achterkaden van de eerste ontginningsblokken gingen fungeren als nieuwe, secundaire ontginningsassen. Ook tertiaire en kwartaire ontginningsassen komen voor. Nieuwe boerderijen werden gebouwd achter de oude achterkade van het voorgaande ontginningsblok. Zolang de boerderijen werden gebouwd van vergankelijk materiaal was het eenvoudig de bewoning met de assen mee te laten bewegen. Vanaf het moment van gedeeltelijke of gehele versteening verdween deze flexibiliteit. De zich verplaatsende boerderijen werden vaak met enige vertraging gevolgd door de inmiddels versteende kerken. De 'achtergebleven' boerderijen aan de oude ontginningsassen gingen over op veehouderij.

Voor de bewoningslocaties langs de primaire ontginningsassen die aan een waterloop zijn gelegen, geldt dat deze door maaiveldvaling vaak zijn overstroomd en door klei zijn afgedekt. Deze zijn slechts door middel van een uitgebreid boorprogramma op te sporen.

16) Tekst: ADC Heritage, Suzanne van der A.

17) De Bont 2008

Er zijn twee ontginningsbewegingen geweest:

1. De grote ontginningsgolf.
2. Een lokale invulling van die golf, waarbij de ontginners zich moesten richten op de reliëfrijke lokale situatie, en hoe daarbinnen de afwatering zo efficiënt mogelijk door uitgekende verkavelingssystematiek veilig te stellen. Hierbij werd dus allereerst het verkavelingssysteem bepaald, en daarna pas de bewoningslocatie.

De oudste bewoning in het veengebied (de eerste ontginningsfase) vond behalve lineair (ook) verspreid op de kavel plaats op terpjes in de vorm van hoevenzwermen. De ligging van deze verspreide hoeven heeft waarschijnlijk te maken met het oorspronkelijke, en inmiddels verdwenen, lokale veenreliëf. Later, in 2e of 3e instantie (13e/14e eeuw), vond dorpsconcentratie tot lintdorp plaats.

Er bestaat een relatie tussen het oorspronkelijke veenlandschap en de ontginningswijze en -structuur. Opschuivende ontginning werd gevolgd door bewoning in de vorm van waarschijnlijk verspreid binnen de eigen kavel gelegen huisplaatsen. De bewoning lijkt in de laatste ontginningsfase niet te zijn meebewogen. Zo ontstonden meerdere bewoningslinten, bestaande uit niet geheel lineair gegroepeerde huisplaatsen. Waar de huisplaatsen niet op één rij liggen is dit mogelijk een aanwijzing voor verstoring van de volledige afronding van de bewoning binnen de opschuivende ontginningen.

Verwachtingsmodel en beleid

De eerste ontginning van de veengebieden (11e/12e eeuw) vond plaats vanaf een ontginningsbasis met daaraan gelegen lineaire bewoning en/of verspreid in de kavel gelegen huisplaatsen of veenterpjes. De locatiekeuze voor deze veenterpjes zal hebben samenhangen met het oorspronkelijke veenlandschap (kleinschalig reliëf en de bijbehorende afwateringsmogelijkheden). Omdat dit oorspronkelijke landschap nu, na een lange ontginningsgeschiedenis, niet of nauwelijks meer herkenbaar aanwezig is, is de ligging van deze terpjes bijzonder moeilijk te voorspellen. Bovendien kunnen ze (evenals de oudste lineaire bebouwing overigens), waar ze langs waterlopen liggen, door maaiveldvaling en overstromingen door klei zijn afgedekt en daardoor niet meer op bijvoorbeeld het AHN te herkennen zijn. Slechts door zeer gedetailleerde bestudering van betrouwbaar historisch kaartmateriaal en/of een uitgebreid boorprogramma kunnen ze worden opgespoord.

De bufferzone van 50 meter, gemeten vanaf het midden van de ontginningsas, in de richting van de ontginning kan voor de lineaire bewoning worden gehandhaafd. Wel moet zorgvuldig worden bekeken waar primaire en latere ontginningsassen gelegen zijn. De huidige lintbebouwing weerspiegelt vaak de 15e/16e-eeuwse situatie. Oudere ontginningsassen zijn mogelijk nog in de verkaveling herkenbaar: aan een lang recht verloop van de verkaveling, aan knikken in de verkavelingsstructuur en aan zogenaamde bajonetaansluitingen. De afstand tussen de ontginningsassen zal 6 voorling (1.250 meter) of een veelvoud daarvan bedragen: de ideale diepte van een ontginningsperceel. Ook (juist) langs deze oudere assen zou een bufferzone moeten worden aangebracht.

Het ontbreken van bewoningssporen langs ontginningsassen heeft waarschijnlijk te maken met het verschijnsel van de opschuivende ontginning en de 'volgende' bewoning, waarbij deze verspreid in de ontginningskavels kan hebben gelegen.

Bijlage 3:

Toelichting verschillende categorieën beleid

- **Hoogwaardig met bijzondere waarde: (potentieel) archeologisch Monument**

Dit zijn locaties waarvan op basis van onderzoek en/of andere bronnen niet alleen zeker is dat er archeologisch waardevolle zaken aanwezig zijn, maar ook dat het zeer bijzondere archeologische zaken betreft.

In Gouda gaat het om de restanten van het kasteel bij de Punt, om de verdedigingswerken (poorten, torens en stadsmuur) langs de Veerstal, om de laat-mesolithische / vroeg-neolithische vindplaats in Westergouwe en om het complex van Motte, St. Janskerk en hof van de Heeren van der Gouwe in het centrum van de stad, waaruit Gouda is ontstaan.

- **Hoogwaardig**

Dit zijn locaties waarvan op basis van onderzoek en/of andere bronnen zeker is dat er archeologisch waardevolle zaken aanwezig zijn.

In Gouda is dat de complete binnenstad: overal waar je een schop in de grond steekt, zal je archeologisch waardevolle zaken aantreffen, tot op een diepte van ongeveer vier meter beneden het maaiveld. Ook een zone langs de uitvalswegen langs Gouda is hoogwaardig: hiervan weten we dat er altijd bebouwing is geweest.

- **Hoge verwachting**

Dit zijn gebieden waarvan we op basis van historische en geologische gegevens verwachten dat er archeologische resten te vinden zijn, maar we niet precies weten waar ze zitten. In tegenstelling tot de binnenstad, waar letterlijk elke schop archeologische vondsten zou opleveren, kan in een gebied met hoge verwachting ook best niets aangetroffen worden.

De ontginningswegen rondom Gouda aangegeven als 'met hoge verwachting', omdat hiernaast ontginningsboerderijen hebben gestaan. Tussen die boerderijen in stond echter niets, en we weten ook niet exact waar wel of geen boerderij stond.

Behalve de ontginningswegen hebben ook de kreekafzettingen een hoge verwachting. Hierop zou bewoning uit oudere periodes (van voordat Gouda een stad was) aanwezig kunnen zijn. Dat is echter nog niet aangetoond.

- **Hoge verwachting, vanaf 2 m -mv**

Dit zijn gebieden waarvan we op basis van historische en geologische gegevens sterke aanwijzingen hebben dat er archeologische resten te vinden zijn, maar we niet precies weten waar. Daarnaast betreft het hier afzettingen die zich op grotere diepte in de bodem bevinden.

- **Lage verwachting**

Dit zijn gebieden waarvan we niet of nauwelijks aanwijzingen hebben dat er archeologische resten te vinden zijn, omdat ze op basis van historische en geologische gegevens ongeschikt waren voor bewoning. Lage verwachting wil niet zeggen dat er absoluut niets zit, de kans op het aantreffen van vondsten is echter klein.

- **Verstoord**

Hiervan is zeker dat er geen archeologische waarden aanwezig zijn, omdat het terrein al tot op grote diepte is onderzocht of afgegraven.

De parkeerkelder op het Bolwerk, die tot 6 meter diep is afgegraven, is hiervan een voorbeeld.

- **Waterwegen**

Alle waterwegen.

De Gouwe, de IJssel, de grachten en de verschillende wielen (restanten van dijkdoorbraken). De verwachting is in al deze gebieden in principe hoog: er kunnen sporen aanwezig zijn uit diverse periodes. Of er ook daadwerkelijk onderzoek noodzakelijk is, hangt af van diverse zaken (is er gebaggerd, hoe diep, etc.).

Bijlage 4:

Overzicht van wijzigingen ten opzichte van de ABK 2003

Hoewel de Archeologische Basiskaart 2011 er op het eerste gezicht behoorlijk anders uitziet dan zijn voorganger, valt het aantal veranderingen in de praktijk wel mee. Belangrijkste wijziging is het laten vervallen van de categorie 'middelhoge verwachting'. De beleidsmaatregelen voor die categorie waren gelijk aan die voor de categorie hoge verwachting. De gehoopte toegevoegde waarde dat ontwikkelaars eerder in een gebied met middelhoge verwachting zouden bouwen, bleek niet aanwezig. Daarom is nu gekozen voor een categorie minder, zodat de kaart overzichtelijker wordt.

De veranderingen zijn samen te vatten onder de volgende kopjes:

- **ontginningswegen**

Op de oude basiskaart stonden al enkele ontginningswegen aangegeven. Er zijn echter veel meer ontginningswegen geweest, die niet op de kaart stonden. De reden hiervoor was dat gedacht werd dat ze onder een pakket ophoogzand lagen. Voor een deel klopt dat, voor een deel ook niet. Gezien het belang van het thema (zie onderzoeksagenda, Groenendijk 2011) zijn nu alle bekende ontginningswegen, kades en achterkades opgenomen.

- **rand binnenstad**

Deze stond ook al op de oude basiskaart. Op basis van historische kaarten zijn de grenzen van het gebied op de nieuwe kaart iets aangepast. Verder is de verwachting van middelhoog naar hoog gegaan (omdat middelhoge verwachting is vervallen). Ter hoogte van de Tiendewegpoort is het 16e eeuwse bolwerk als hoogwaardig opgenomen, omdat al bekend is dat dit nog in de bodem aanwezig is.

- **binnenstad**

Op de oude basiskaart waren er diverse witte locaties in de binnenstad. Dit zijn locaties waar na de jaren 60 is gebouwd. De aanname was dat hier het volledige bodemarchief is verdwenen. Recent onderzoek heeft echter uitgewezen dat de bovengrond bij nieuwbouw na de jaren 60 wel verstoord is, maar de dieper gelegen lagen niet. De witte locaties zijn nu lichtroze gekleurd: verstoord tot een diepte van 1,5 meter.

- **ondergrondse afzettingen**

Op de oude basiskaart stonden de dieper gelegen geologische afzettingen niet op de kaart. Men ging er vanuit dat deze toch nooit bij bouwwerkzaamheden geraakt zouden worden. In het geval dat dat wél gebeurt, is er echter sprake van een toevalsvondst, die voor rekening van de gemeente zou komen. Tegelijkertijd is er geen planologische bescherming van deze gebieden mogelijk omdat ze niet op de kaart staan.

Op de nieuwe basiskaart zijn ze daarom wel weergegeven, maar om ervoor te zorgen dat dit niet leidt tot een verzwaring van onderzoek, is er een dieptevrijstelling aan gekoppeld. Bij normale bouwwerkzaamheden, inclusief heien, is dus geen onderzoek nodig, alleen bij zeer diepe graafwerkzaamheden (bijvoorbeeld meerlaagse ondergrondse parkeerkelders) is een onderzoek noodzakelijk.

- **IJsseldijk**

De IJsseldijk stond slechts gedeeltelijk op de kaart, ter hoogte van de sluizen. Ook elders in de dijk kunnen echter waterwerken aanwezig zijn. Daarnaast heeft onderzoek langs de Gouderaksedijk aangetoond dat er in de Romeinse tijd en de Middeleeuwen activiteiten waren langs de IJssel. De locatie waar de Romeinse vondsten zijn gedaan, is nu weer-gegeven als hoogwaardig, de andere locaties hebben een hoge verwachting gekregen.

- **Oostpolder**

De Oostpolder stond als op de oude Basiskaart aangegeven als middelhoge verwachting. Deze categorie is komen te vervallen. Daarnaast heeft onderzoek uitgewezen dat een groot deel van de Oostpolder een lagere verwachting heeft, terwijl enkele kreekruggen juist een hogere verwachting zouden moeten krijgen. Met AHN-onderzoek (zie bijlage 1) zijn de kreekruggen gelokaliseerd en zijn de verwachtingen aangepast.

- **Krimpenerwaard**

Ook de Krimpenerwaard stond, net als de Oostpolder, op de oude Basiskaart aangegeven als middelhoge verwachting. En ook hier heeft onderzoek uitgewezen dat een groot deel van het gebied een lagere verwachting heeft, terwijl enkele kreekruggen juist een hogere verwachting zouden moeten krijgen. Met AHN-onderzoek (zie bijlage 1) zijn de kreekruggen gelokaliseerd en zijn de verwachtingen aangepast.

- **Bloemendaal**

De verwachte locatie van het kerkhof van de ontginningsnederzetting Bloemendaal stond als gebied met middelhoge verwachtingswaarde op de kaart. De categorie middelhoog is vervallen, dus was een andere waardering noodzakelijk. De kans is groot dat de nederzetting hier echt ligt, en in dat geval is het een belangrijke vondst in het kader van de onderzoeksagenda. De vondsten liggen echter met zekerheid onder diverse meters ophoogzand. Daarom heeft het gebied de waardering 'hoge verwachting, dieper gelegen' gekregen.

Bijlage 5:

Criteria archeologievriendelijk bouwen, gemeente Gouda

Met de invoering van het nieuwe archeologiebeleid is ook een nieuw instrument toegevoegd: het archeologievriendelijk bouwen. Als een bouwplan voldoet aan de in art. 33 van de verordening gestelde eisen, blijft het archeologisch bodemarchief onder dat bouwplan zo goed bewaard dat archeologisch onderzoek niet noodzakelijk is. De gestelde eisen zijn gebaseerd op het archeologievriendelijke bouwplan dat op de Koningshof in Gouda is gerealiseerd, dat geldt als het eerste goede voorbeeld van archeologievriendelijk bouwen in Nederland¹.

De volgende criteria worden gesteld:

1. De werkzaamheden vinden plaats in de Goudse binnenstad, met uitzondering van de gebieden die zijn gedefinieerd als 'hoogwaardig gebied met bijzondere waarde'.
2. Op locaties waar op basis van het verplichte bureauonderzoek menselijke begravingen worden verwacht, moet een aanvullend vooronderzoek worden uitgevoerd om de aanwezigheid van die begravingen te onderzoeken. Op locaties waar menselijke graven daadwerkelijk aanwezig zijn, is archeologievriendelijk bouwen niet toegestaan.
3. Aanvrager beschikt over een door het bevoegd gezag goedgekeurd archeologisch bureauonderzoek dat inzicht biedt in de specifieke archeologische verwachting van het gebied. Bij het verrichten van de bodemversturende werkzaamheden wordt, waar mogelijk, aantoonbaar rekening gehouden van met die archeologische verwachting. Bijvoorbeeld door op de archeologisch belangrijkste locaties de bodem niet te verstoren.
4. In totaal wordt niet meer dan 5% van het totale oppervlak van het bebouwde deel van het bouwplan dieper dan 50 cm onder het maaiveld verstoord. Voor heipalen wordt hierbij de volgende berekening gehanteerd: de verstoring per heipaal is twee keer de oppervlakte van de paal zelf.
5. Als er een alternatief is, wordt de bodem niet dieper dan 50 cm onder het maaiveld verstoord. Dus geen (parkeer)kelders, ondergrondse kruipruimtes, ondergrondse afvalinzameling, liftputten en/of zwembaden etc.
6. Nieuwe kabels en leidingen worden in bestaande kabel- en leidingentracés gelegd.
7. Bestaande bebouwing wordt gesloopt tot het maaiveld. Oude funderingen worden niet verwijderd, ook niet voor het heien. Door funderingen heen heien is wel toegestaan.
8. De afstand tussen twee rijen heipalen is minimaal vijf meter, gemeten tussen de palen.
9. Er worden niet meer heipalen geslagen dan uit constructief oogpunt minimaal is vereist. Daar waar andere mogelijkheden zijn (bouwen op staal of andere fundering) worden die mogelijkheden toegepast. Indien er geen andere mogelijkheden zijn, moet worden onderbouwd waarom uitsluitend heipalen kunnen worden toegepast. Schuurtjes, tuinmuren en andere kleine bouwwerken mogen niet worden onderheid.
10. Er zijn geen onderheide poeren (clusters van palen).
11. Heipalen worden geslagen, tenzij vanwege aantoonbare omgevingsfactoren geschroefde heipalen noodzakelijk zijn.
12. Aanvrager laat door een daartoe gecertificeerd bedrijf ter plaatse van of vlak naast de heipalen een boring tot 4 meter diepte zetten. Deze boring dient om het bodemarchief in kaart te brengen. De boring geldt ook als 0-meting voor de toestand van het bodemarchief, voordat er gebouwd gaat worden.

Een archeologievriendelijk bouwplan wordt altijd in overleg met de gemeentelijk archeoloog opgesteld en geoptimaliseerd. Deze lijst vormt de basis.

1) Groenendijk 2009

